

UŞAQLAR, HEÇ DÜŞÜNDÜNÜZMÜ?

1

HEYVANLAR ALƏMİ

HARUN YƏHYA

İÇİNDƏKİLƏR

GİRİŞ

QOZU SEVƏN SİNCABLAR

KÖKÜ SEVƏN DOVŞANLAR

SADİQ DOSTLARIMIZ: İTLƏR

KİÇİK AĞ QUZULAR

VƏFALI YOLDAŞLARIMIZ: ATLAR

PİJAMALI ATLAR: ZEBRLƏR

XALLI QÜLLƏ ZÜRAFƏ

NƏHƏNG FİLLƏR

BUYNUZLARIYLA MƏŞHUR OLAN MARALLAR

CİBLİ KENQURULAR

YATAĞAN KOALALAR

ƏZİzlƏNMƏK İSTƏYƏN DƏCƏL PİŞİKLƏR

MEŞƏLƏR KRALI: ASLAN

VƏHŞİ PİŞİK: PƏLƏNG

MASKALI PANDALAR

BAL DÜŞKÜNÜ AYILAR

NƏHƏNG QAR ADAMLAR: QÜTB AYILARI

SÜRƏTLİ ÜZÜCÜ FOKLAR

SMOKİNLİ PİNQVİNLƏR

BALIQÇI DƏNİZ TUTUQUŞUSU

GÖYLƏRİN HAKİMLƏRİ: QUŞLAR

UZUN AYAQLI LEYLƏKLƏR

ÇƏHRAYI QUŞ: QIZILQAZ

ZƏRİF QUQUŞULAR

DƏVƏQUŞULAR

BƏZƏKLİ TOVUZ QUŞU

TƏQLİDÇİ QUŞ: TUTUQUŞU

YAŞIL BAŞLI ÖRDƏKLƏR

RƏNG MÖCÜZƏSİ KƏPƏNƏKLƏR

DƏNİZLƏRİN SAKINLƏRİ: BALIQLAR

TƏLXƏK BALIĞI

GÜLƏRÜZ DELFİNLER

NƏHƏNG BALINALAR

NƏTİCƏ

OXUCUYA

Bu kitabda və digər işlərimizdə təkamül nəzəriyyəsinin süqutuna xüsusi yer ayrılmasının səbəbi bu nəzəriyyənin hər cür din əleyhdarı olan fəlsəfənin təməlini meydana gətirməsidir. Yaradılışı və dolayısıylə, Allahın varlığını inkar edən darvinizm 150 ildir ki, bir çox insanın imanını itirməsinə və ya şübhəyə düşməsinə səbəb olmuşdur. Buna görə də, bu nəzəriyyənin yalan olduğunu gözlər önünə gətirmək əhəmiyyətli imani bir vəzifədir. Bu əhəmiyyətli xidmətin bütün insanlığa çatdırılması isə zəruridir. Bəzi oxucularımız ola bilər ki, yalnız bir kitabımızı oxumaq imkanı tapa bilər. Bu səbəblə, hər kitabımızda bu mövzuya xülasə də olsa yer ayrılması uyğun hesab edilmişdir.

Qeyd edilməsi lazım olan başqa bir xüsüs də bu kitabların məzmunu ilə əlaqədardır. Yazıcının bütün kitablarında imani mövzular Quran ayələri yönündə izah edilir və insanlar Allahın ayələrini öyrənməyə və yaşamağa dəvət edilirlər. Allahın ayələri ilə əlaqədar bütün mövzular oxucuda heç bir şübhə və ya sual buraxmayacaq şəkildə açıqlanmışdır.

Bu mövzuda istifadə edilən səmimi, sadə və səlis üslub isə kitabların hamı tərəfindən rahat başa düşülməsini təmin edir. Bu təsirli və sadə izah sayəsində kitablar "bir nəfəsə oxunan kitablar" ibarəsinə tam uyğun gəlir. Dini qəti şəkildə rədd edən insanlar belə bu kitablarda bildirilən həqiqətlərdən təsirlənir və yazılanların doğruluğunu inkar edə bilmirlər.

Bu kitab və yazıcının digər əsərləri oxucular tərəfindən şəxsən oxuna biləcəyi kimi, qarşılıqlı söhbət şəraitində də oxuna bilər. Bu kitablardan istifadə etmək istəyən bir qrup oxucunun, kitabları bir yerdə oxumaları mövzu ilə əlaqədar öz təfəkkür və təcrübələrini də bir-birlərinə ötürmək baxımından faydalıdır.

Bununla belə, yalnız Allahın razılığı üçün yazılan bu kitabların tanınmasında və oxunmasında iştirak etmək də böyük xidmətdir. Çünki yazıcının bütün kitablarında isbat və razı salıcı yön son dərəcə güclüdür. Bu səbəblə, dini izah etmək istəyənlər üçün ən təsirli üsul bu kitabların digər insanlar tərəfindən də oxunmasının təşviq edilməsidir.

Kitabların arxasına yazıcının digər əsərlərinin təqdimatının əhəmiyyətli səbəbləri vardır. Bu sayədə kitabı nəzərdən keçirən şəxs yuxarıda yazılan xüsusiyyətləri daşıyan və oxumaqdan xoşlandığını ümid etdiyimiz bu kitabla eyni xüsusiyyətlərə sahib daha bir çox əsərin olduğunu görür, imani və siyasi mövzularda faydalana biləcəyi zəngin bir qaynağın mövcudluğuna şahid olacaq.

Bu əsərlərdə digər bəzilərdə görülən, yazıcının şəxsi qənaətlərinə və şübhəli qaynaqlara əsaslanan izahlara, müqəddəsata qarşı lazım olan ədəb və hörmətə diqqət yetirilməyən üslublara, şübhəli və həmçinin incidici yazılara rast gələ bilməzsiniz.

YAZIÇI VƏ ƏSƏRLƏRİ HAQQINDA

Harun Yəhya təxəllüsündən istifadə edən yazıçı Adnan Oktar 1956-cı ildə Ankarada anadan olmuşdur. İbtidai və orta təhsilini Ankarada almışdır. Daha sonra İstanbul Memar Sinan Universitetinin İncəsənət fakültəsində və İstanbul Universitetinin Fəlsəfə bölməsində təhsil almışdır. 1980-ci illərdən bu yana imani, elmi və siyasi mövzularda bir çox əsər hazırlamışdır. Bununla yanaşı, yazıçının təkamülçülərin saxtakarlıqlarını, iddialarının əsassızlığını və darvinizmin qanlı ideologiyalarla olan qaranlıq əlaqələrini ortaya qoyan çox əhəmiyyətli əsərləri vardır.

Harun Yəhyanın əsərləri təxminən 30.000 şəklin olduğu cəmi 45.000 səhifəlik külliyyatdır və bu külliyyat 60 fərqli dilə tərcümə edilmişdir.

Yazıçının təxəllüsü inkarçı düşüncəyə qarşı mübarizə aparan iki peyğəmbərin xatirəsinə hörmət olaraq adlarını yad etmək üçün Harun və Yəhya adlarından götürülmüşdür. Yazıçı tərəfindən kitabların üz qabığında Rəsulullahın (səv) möhürünün olmasının simvolik mənası isə kitabların məzmunu ilə əlaqədardır. Bu möhür Qurani-kərimin Allahın son kitabı və son sözü, Peyğəmbərimizin (səv) xatəmül-ənbiya olduğunun rəmzidir. Yazıçı bütün yayımlarında Qurani və Rəsulullahın sünnesini özünə rəhbər etmişdir. Bu surətlə, inkarçı düşüncə sistemlərinin bütün təməl iddialarını bir-bir ortadan qaldırmağı və dinə qarşı yönələn etirazları tam susduracaq son sözü söyləməyi əsas almışdır. Böyük hikmət və kamal sahibi olan Rəsulullahın möhüründən bu son sözü söyləmək niyyətinin duası olaraq istifadə edilmişdir.

Yazıçının bütün işlərindəki ortaq hədəf Quranın təbliğini dünyaya çatdırmaq, beləliklə, insanları Allahın varlığı, birliyi və axirət kimi təməl imani mövzular üzərində düşünməyə sövq etmək və inkarçı sistemlərin əsassız təməllərini və azğın tətbiqlərini gözlər önünə çəkməkdir.

Necə ki, Harun Yəhyanın əsərləri Hindistandan Amerikaya, İngiltərədən İndoneziyaya, Polşadan Bosniya-herseqovinaya, İspaniyadan Braziliyaya, Malayziyadan İtaliyaya, Fransadan Bolqarıstana və Rusiyaya qədər dünyanın əlavə bir çox ölkəsində sevilərək oxunur. İngilis, fransız, alman, italyan, ispan, portuqal, urdu, ərəb, alban, rus, boşnaq, uyuğur, İndoneziya, Malay, benqal, serb, bolqar, Çin, Danimarka və İsveç dili kimi bir çox dilə tərcümə edilən əsərlər xaricdə geniş oxucu kütləsi tərəfindən izlənilir.

Dünyanın dörd tərəfində fəvqəladə təqdir toplayan bu əsərlər bir çox insanın iman etməsinə, bir çoxunun da imanında dərinləşməsinə vəsilə olur. Kitabları oxuyub araşdıran hər kəs bu əsərlərdəki hikmətli, dolğun, asan aydın olan və səmimi üslubun, ağıllı və elmi yanaşmanın fərqi olar. Bu əsərlər sürətli təsir etmə, qəti nəticə vermə, etiraz və təkzib edilə bilinməyən xüsusiyyətləri daşıyır. Bu əsərləri oxuyan və üzərində ciddi şəkildə düşünən insanların artıq materialist fəlsəfəni, ateizmi və digər azğın görüş və fəlsəfələrin heç birini səmimi olaraq müdafiə etmələri mümkün deyil. Bundan sonra müdafiə etsələr də, ancaq romantik inadla müdafiə edəcəklər. Çünki fikri dayaqları aradan götürülmüşdür. Dövrümüzdəki

bütün inkarçı cərəyanlar Harun Yəhya külliyyatı qarşısında fikirlə məğlub olmuşlar.

Şübhəsiz, bu xüsusiyyətlər Quranın hikmət və ifadə təsirliliyindən qaynaqlanır. Yazıçı bu əsərlərə görə öyünmür, yalnız Allahın hidayətinə vəsilə olmağa niyyət etmişdir. Bundan başqa, bu əsərlərin çap və nəşrində hər hansı bir maddi qazanc güdülür.

Bu həqiqətlər göz önünə gətirildikdə insanların görmədiklərini görmələrini təmin edən, hidayətlərinə vəsilə olan bu əsərlərin oxunmasını təşviq etməyin də çox əhəmiyyətli xidmət olduğu ortaya çıxır.

Bu qiymətli əsərləri tanıtməyin yerinə insanların zehinlərini bulandıran, fikri qarışıqlıq meydana gətirən, şübhə və tərəddüdləri aparmaq və imanı qurtarmaq üçün güclü və iti təsiri olmadığı ümumi təcrübə ilə sabit olan kitabları yaymaq isə əmək və zaman itkisinə səbəb olar. İmanı qurtarmaq məqsədindən çox, yazıçının ədəbi gücünü vurğulamağa yönələn əsərlərdə bu təsirin əldə edilə bilməyəcəyi məlumdur. Bu mövzuda şübhəsi olanlar varsa, Harun Yəhyanın əsərlərinin tək məqsədinin dinsizliyi yox etmək və Quran əxlaqını yaymaq olduğunu, bu xidmətdəki təsir, müvəffəqiyyət və səmimiyyətin açıq şəkildə göründüyünü oxucuların ümumi qənaətindən anlaya bilərlər.

Bilmək lazımdır ki, dünyadakı zülm və qarışıqlıqların, müsəlmanların çəkdiyi əziyyətlərin təməl səbəbi dinsizliyin fikri hakimiyyətidir. Bunlardan xilas olmağın yolu isə dinsizliyin fikirlə məğlub edilməsi, iman həqiqətlərinin ortaya qoyulması və Quran əxlaqının insanların qavrayıb yaşaya biləcəkləri şəkildə izah edilməsidir. Dünyanın gündən-günə daha çox büründüyü zülm, fəsad və qarışıqlıq mühiti diqqətə alındığında bu xidmətin mümkün qədər sürətli və təsirli şəkildə edilməsinin lazım olduğu aydındır. Əks halda, çox gec ola bilər.

Bu əhəmiyyətli xidmətdə öndərliyi üzərinə götürən Harun Yəhya külliyyatı Allahın izni ilə 21-ci əsrdə dünya insanlarını Quranda təsvir edilən hüsur, sülh, düzgünlük, ədalət, gözəllik və xoşbəxtliyə daşımağa vəsilə olacaq.

GİRİŞ

Əziz uşaqlar, bu kitabda sizlərlə birlikdə ətrafımızdakı canlı və cansız varlıqların yaradılışlarındakı möcüzələri kəşf edəcəyik. İrəlidəki səhifələrdə təbiətdəki bir-birindən sevimli canlıların maraqlı və təəccüblü xüsusiyyətlərini öyrənəcəksiniz.

Bu kitabı oxuyarkən, Allahın bütün canlıları ən gözəl şəkildə yaratdığını və hər birinin Onun sonsuz gözəlliyini, gücünü və elmini əks etdirdiyini görəcəksiniz.

"Heyvanların nə qədərini tanıyırsınız?" sualına, "çoxunu" cavabını verdiyinizi sanki eşidən kimi olduq. Yaxşı, tanıdığınız heyvanların həyatları haqqında nələ bilirsiniz? Necə doğulub necə yaşayırlar, özlərini necə müdafiə edib, necə yemək tapırlar?... "Çox bir şey bilmirəm" dediyinizi təxmin etmək çətin deyil, amma bu kitabı oxuduqca onlar haqqında çox maraqlı məlumatlar əldə edəcəksiniz. Allahın bu sevimli canlılarda yaratdığı növbənöv, bir-birindən mükəmməl və təəccüblü xüsusiyyətləri görəcəksiniz.

Onların çoxunu yaxından tanıyırsınız. Amma bu kitabda bu günə qədər bəlkə heç görmədiyiniz, hətta adını belə eşitmədiyiniz heyvanlarla, onların gizli və sevimli dünyalarıyla da tanış olacaqsınız və hamısını çox sevməcəksiniz. Heyvanların bəzi şeyləri necə bacara bildiklərini heyrətlə oxuyub, təəccüblənəcəksiniz. Dünyanın ən sürətli qaçışçılardan biri olan dəvəquşunu, ən yaxşı tullanışçılardan olan pələngi, iti dişləriylə sincabları və göz oxşayan gözəllikləri ilə tovuz quşlarını həm də bir-birindən gözəl fotoşəkilləriylə görüb tanıyacaqsınız. Amma əmin olun ki, bu canlılar öyrənəcəklərinizin yalnız bir neçəsidir... Dünyada sayı bilməyəcəyiniz qədər çox heyvan növü var.

Bu sevimli canlıları yaradan Allahın bizdən istədiyi, onlardakı gözəllikləri seyr edərkən Onun sonsuz gücünü və sənətini düşünməyimiz, hər şeyi Onun yaratdığını, hər şeyin sahibinin Allah olduğunu fərq etməyimiz və Onun yaratdığı şeylərdəki gözəllikləri görüb zövq ala bilməyimizdir. Eyni zamanda da, bizə bu saysız gözəllikləri yaratdığı üçün Ona şükr etməyimiz və Onu çox sevməyimizdir.

Bütün kainatın, bütün gözəl heyvanların, bitkilərin, gecənin və gündüz, ətrafımızdakı hər şeyin yaradılmasının tək bir məqsədi var. O da Allahın ucalığını və yaratmasındakı üstünlüyü görə bilməkdir. "Allah nə qədər gözəl yaradıb" deyə bilməkdir. Bu kitabı oxuduqdan sonra artıq ətrafınızda görəcəyiniz bütün canlılara bu gözəllə baxmalısınız.

Nə dayanırsınız! Elə isə dərhal səhifəni çevirib canlılar aləmində gəzişməyə başlayın.

QOZU SEVƏN SINCABLAR

Bu hissədə Allahın sevimli sincabları yaradarkən onlara verdiyi bəzi maraqlı xüsusiyyətləri öyrənəcəksiniz. Yoldaşlarınız bu kiçik, sevimli canlılar haqqında öyrəndiklərinizə çox təəccüblənəcəklər.

Sincablar daha çox Avropa qitəsindəki meşələrdə yaşayırlar. Boyları 25 sm, yəni sizin əllərinizlə iki qarışdır. Bədənlərinin arxasında az qala öz boyları qədər uzun, dik duran, geniş və gur tüklü quyruqları var. Hər şeyi bir məqsədlə yaradan Allahın sincaba belə bir quyruq verməsinin də, əlbəttə, bir səbəbi var: Sincab bu quyruq sayəsində tarazlıq pozulmadan ağacdən-ağaca tullanar.

Sincab kiçik iti dırnaqları sayəsində ağaclara dırmaşa bilər. Bir budağın üstündə qaça bilər, başaşağı sallana bilər və o şəkildə irəliləyə bilər. Xüsusilə boz sincablar bir ağacın ən ucdakı budağından 4 metr uzaqdakı başqa bir ağacın budağına rahatlıqla tullana bilərlər. Havada uçarkən də qollarını və ayaqlarını açaraq sanki bir planer kimi hərəkət edirlər. Bu əsnada yastılaşan quyruqları isə həm tarazlıqlarını təmin edər, həm də istiqamətlərini nizamlayan bir sükan funksiyası yerinə yetirər. Hətta özlərini 9 metr yüksəklikdən boşluğa buraxıb dörd ayaq üzərində yerə yumşaq eniş edə bilərlər.

İndi bu sevimli sincabların nələr etdiyini bir daha düşünək... Artıq siz də bilərsiniz, sincablar bir ağacdən digərinə yıxılmadan və diyirlənmədən tullana bilmək və üstəlik tullanarkən ağacın lap nazikcə budaqlarını seçib tam üstündə dayana bilməyi bir sirk kəndirbazı kimi bacarıqla yerinə yetirə bilərlər.

Yaxşı amma necə? Bax elə bütün bunlar sincabın arxa ayaqlarını, məsafələri çox yaxşı nizamlaya bilən iti gözlərini, güclü pəncələrini və tarazlıq qurmasına yarayan quyruğunu istifadə etməsi sayəsində olar. Amma heç düşündünüzmü, görəsən sincaba bu xüsusiyyətləri verən və bunları istifadə etməsini öyrədən kimdir, sincab bu şəkildə yaşamağı haradan bilir? Sincabların ailəlikcə əllərinə xətkəş götürüb meşədəki hər ağacın hündürlüyünü və ya ağac budaqlarını ölçmələri mümkün olmadığına görə sincablar ağacdən-ağaca tullanarkən məsafələri necə nizamlayırlar? Bundan başqa, sincablar necə olur ki, heç bir yerlərini yıxılıb şikəst etmədən, ya da yaralanmadan bu qədər sürətli hərəkət edərək hoppanıb düşə bilirlər?

Heç şübhəsiz, bu sevimli heyvanları sahib olduqları bu xüsusiyyətlərlə birlikdə yaradan və onlara bu xüsusiyyətlərini istifadə etməyi öyrədən Rəbbimiz olan Allahdır.

Üstəlik, sincablar yüksək ağacların təpələrində yetişən qoz, şabalıd, fındıq və şam fıstığı kimi sərt qabıqlı qidalara çata bilmək üçün lazım olan bütün qabiliyyətlərə və fiziki

xüsusiyyətlərə sahibdirlər. Allah təbiətdəki bütün heyvanlar kimi sincablarında ehtiyac duyduqları yeməkləri asanca əldə edə biləcək şəkildə, xüsusi olaraq yaratmışdır.

Sincablar qışda yemək tapmaqda çox çətinlik çəkərlər. Buna görə yay aylarında qış üçün yemək yığarlar. Sincablar qışda yeyəcəkləri qida maddələrini qabaqcadan yığan canlılardandır. Ancaq yemək saxlayarkən çox diqqətli olurlar. Meyvələri və tapdıqları ətləri qışa saxlamazlar. Çünki bu yeməklər tez xarab olar, onda da sincablar qışda ac qalarlar. Buna görə sincablar qışa yalnız qoz, fındıq və qoza kimi gec xarab olan dənələri saxlayarlar.

Sincablara doğulandan bu məlumatı verən və bu şəkildə qidalanmalarını təmin edən isə Allahdır. Burada Allahın xüsusiyyətlərindən birini görürük. Bu, Allahın "ruzi verən", yəni "yaratdığı hər canlıya yemək verən" xüsusiyyətidir.

Qış üçün yemək yığan sincablar müxtəlif yerlərə basdırdıqları fındıqlarını mükəmməl qoxu bilmə hissindən istifadə edərək taparlar. Belə ki, 30 sm-lik qarın altında gizlədilmiş fındıqların belə qoxusunu duya bilirlər.

Yemlərini kisələrində daşıyan sincablar bunları yuvalarına apararlar. Bu sığınacaqlarda birdən çox yerdə qida saxlayarlar. Lakin çoxunun yerini daha sonra unudurlar. Ancaq bunun xüsusi bir səbəbi var. Allah bu vəziyyəti də xüsusi olaraq yaradar. Sincabların unudub yeraltında qoyduqları dənələr vaxt keçdikcə meşənin içində cücərib inkişaf edərək təkrar yeni ağaclar meydana gətirər.

Bütün bunlarla yanaşı sincabların da bir çox canlıda olduğu kimi öz aralarında istifadə etdikləri xəbərləşmə üsulları var. Məsələn, qırmızı sincablar düşməni gördüklərində quyruqlarını yelləyər və həyəcanlı səslər çıxarmağa başlayarlar. Bu xəbərləşmə üsullarından başqa yüksək budaqlarda qaçaraq hərəkət edə bilən sincablar quyruqlarını tarazlıqlarını qorumaq üçün də istifadə edirlər. İstiqamətlərini də quyruqlarını çevirərək dəyişdirirlər. Sincabların quyruqları bir gəminin sükanı ilə eyni işi görür. Sincabların bığları da tarazlıqlarını qorumaq üçün əhəmiyyətli bir vasitədir. Bığları kəsilən sincablar tarazlıqlarını qoruya bilməzlər. Eyni zamanda sincablar bığlarını gecələr gəzərkən ətrafda olan obyektləri hiss etmək üçün də istifadə edirlər.

Uşaqlar! Sincabların bir də uçan növlərinin olduğunu bilirdinizmi? Avstraliyada yaşayan və boyları 45 sm ilə 90 sm arasında dəyişən "uçan sincablar"ın bütün növləri ağaclarında yaşayar. Əslində etdikləri tam olaraq uçmaq deyil. Bir ağacdən digərinə olan uzun məsafələri tullanaraq hərəkət edirlər. Ağaclar arasında bir planer kimi uçaraq hərəkət edən bu canlılarda qanad yoxdur, uçma pərdəsi var.

Uçan sincabların bir növü olan "şəkər planer"nin uçma pərdəsi qabaq ayaqlardan arxa ayaqlara doğru uzanır. Bu uçma pərdəsi dardır və qotaza bənzər uzun tükləri var. Bəzi növlərində isə uçma pərdəsi kürklü bir dəridən ibarət olan bir pərdə halındadır. Bu pərdə ön ayağın biləyinə qədər uzanır. Uçan sincab bir ağacın gövdəsindən tullanar və dartılaraq

açılan dərinin (uçma pərdəsinin) planerə bənzəyən təsiriylə bir səfərdə təxminən 30 m–lik bir uzaqlığa uça bilər. Hətta bəzən ard–arda 6 dəfə tullanaraq 530 m–lik bir məsafə qət etdikləri müşahidə edilmişdir.

Balaca bədənli kiçik heyvanlar hərəkət etməsələr bədən temperaturları sürətlə azalar və donma təhlükəsi ilə qarşılaşarlar. Bu da onlar üçün, xüsusilə yuxuda olduqları vaxtlarda bir təhlükə meydana gətirər. Amma Allah hər canlı növü üçün ətraf mühitin mənfi şərtlərindən təsirlənməmələrini təmin edəcək qorunma üsulları yaratmışdır. Məsələn, sincab kimi canlılar qalın bir kürkə bənzəyən quyruqlarını bədənlərinin ətrafına dolayıb, bir top kimi qıvrılıaraq yatarlar. Sincabların quyruqları eynilə bir palto kimidir. Soyuq havalarda yatdıqlarında quyruqlarına dolanaraq donmaqdan xilas olurlar.

Bu sevimli canlılara Allah ehtiyacları olan bütün xüsusiyyətləri vermiş və necə istifadə edəcəklərini də öyrətmişdir. Onlar da Allahın ilhamı ilə hərəkət edərək həyatlarını rahatlıqla davam etdirərlər.

QIRILSA DA YENİLƏNƏN DİŞLƏR

Sincabların bir insanın əsla sahib ola bilməyəcəyi itilikdə və möhkəmlikdə dişləri var. Ağızlarının ön tərəfində sərt maddələrin gəmirilib qırılmasını təmin edən kəsici dişlər, ağız boşluğunun arxa hissəsində isə azı dişləri yerləşir. Biz bir qozu qırmaq istədiyimizdə, olduqca möhkəm bir daş və ya bu iş üçün xüsusi olaraq dəmirdən hazırlanmış bir alətdən istifadə edirik. Bu kiçik heyvanlar isə ağızlarındakı iti dişlərlə bu işi asanlıqla yerinə yetirə bilirlər.

Sincabların dişlərinin bir ömür boyu necə möhkəm qaldığını və ya dişləri ziyan görəncə sincabların daha sonra necə qidalandıqları ilə –fındıq ya da qoz yedikləri ilə– heç maraqlandırmı? Belə ki, hər şeyi mükəmməl bir uyğunluq içində yaradan Allah onların dişlərinə çox əhəmiyyətli bir xüsusiyyət vermişdir. Baxın indi çox təəccüblənəcəksiniz. Çünki sincabların dişləri qırılıb aşınsa belə, yerinə dərhal yenisi çıxar. Aşınan dişlər davamlı uzanaraq altdan təzələnər. Üstəlik, Allah bu xüsusiyyəti yalnız sincaba deyil, yeməklərini gəmirmək məcburiyyətində olan bütün canlılara vermişdir.

KÖKÜ SEVƏN DOVŞANLAR!

Evlərimizdə bəslədiyimiz, o dümağ tüklərini tumarladığımız və kök çeynəmələrini seyr etməkdən böyük zövq aldığımız dovşanlar haqqında da yeni məlumatlar öyrənməyə nə deyərsiniz? Baxaq görək bu sevimli heyvanların həm bilmədiyimiz, həm də maraqlı nə xüsusiyyətləri varmı:

Bir dovşanın yanına yaxınlaşmağa çalışsanız nə qədər sürətli qaçdığına fərqi nə vararsınız. Bu sevimli heyvanların başlarını əyib ot yeyərkən belə o uzun qulaqlarıyla düşmənlərini çox rahat hiss edə bildiklərini bilirdinizmi? Elə bu iti eşitmə qabiliyyətlərindən ötrü özünüzü sezdirmədən onlara yaxınlaşmağınız çox çətindir. Ən kiçik bir səsi və ya tərpanişi hiss edib, var gücləriylə qaçarlar.

Dovşanlar böyüdüklərində 50–70 sm arasında bir boya çatarlar. Arxa ayaqları qabaq ayaqlarından daha uzun və güclüdür. Bu xüsusiyyətləri sayəsində saatda 60–70 km sürətlə qaça bilər və bir dəfədə 6 metr irəliyə sıçraya bilərlər. Bir dovşan şəhər içində gedən bir avtomobildən daha sürətli qaça bilər.

Bütün dovşanlar yaradılışdan bu xüsusiyyətlərə sahib olaraq doğularlar. Allah onları sürətli qaçışçılar olaraq yaradaraq, düşmənlərindən asanca qaça bilmələrini təmin etmişdir.

Sizcə bir dovşana "ən çox nə yeməyi sevərsən?" deyə soruşsaq bizə nə cavab verər? Bəli, haqlısınız "kök" deyər (kökün gözlərimizə nə qədər xeyirli olduğunu da unutmayın). Yaxşı, dovşanların yeraltında qazdıqları yuvalarda yaşadıklarını, köklərin də tam onların yerin altındakı həyatlarına uyğun şəkildə yerin altına doğru böyüdüklərini bilirdinizmi? Bəli, sizin də bu sualdan anladığınız kimi köklər dovşanların qidalanma ehtiyaclarını qarşılıqlarına ən uyğun şəkildə yaradılmışlar.

Allah bizlər üçün də hər şeyi istifadə etməyimizə ən uyğun şəkildə yaratmışdır. Qış aylarında böyüklərinizin sizə tez-tez yedirdiyi portağalı düşünün. Əgər qabığından dilimlənmiş bir şəkildə çıxmasaydı, o sulu halıyla onu yeməyimiz çox çətin olardı. Halbuki, ətrafınızda gördüyünüz hər şeyi yaradan Allah qış aylarında içindəki C vitamini sayəsində bizi xəstəliklərdən qoruyan bu ləzzətli meyvəni xüsusi olaraq dilimlənmiş və qablaşdırılmış olaraq yaratmışdır.

Təkrar dovşana dönək! Dovşan özünə çox sevimli bir görünüş verən və davamlı uzanan ön dişləri sayəsində kökləri asanlıqla gəmirə bilər.

Allah canlılara yemək–içmək ehtiyaclarından başqa həyatlarını asanlaşdıracaq, başqa, bir çox xüsusiyyət vermişdir. Yer üzündə fərqli xüsusiyyətlərə sahib növbənöv dovşanlar var. Məsələn, soyuq bölgələrdə yaşayan dovşanlar ümumiyyətlə ağ rənglidir. Bu onların qar üstündə sezilməmələri və asanlıqla gizlənmələri üçün verilən əhəmiyyətli bir xüsusiyyətdir.

Bundan əlavə digərlərinə görə daha böyük olan çöl dovşanların ayaqları və qulaqları daha uzundur. Çöllərdə yaşayan Amerikan dovşanının isə iri qulaqları var. Bu qulaqlar dovşanın sərirləməsinə kömək edər.

Heyvanların çoxu təbiətdə özləri üçün təyin etdikləri bölgələrdə həyatlarını davam etdirərlər. Bunu insanların özlərinə və ailələrinə məxsus evlərdə yaşamalarına bənzədə bilərik. Heyvanlar və heyvan sürüləri, ümumiyyətlə, digərlərinin yaşadıkları bölgələrə girməməyə diqqət göstərirlər. Heyvanlar öz yaşayış bölgələrini təyin etmək üçün "qoxu ifrazetmə " üsulundan istifadə edirlər. Məsələn, ceyranlar öz bölgələrini təyin etmək üçün uzun nazik budaqlara və otlara dərhal gözlərinin altındakı vəzilərdən ifraz olunan və qətran iyi verən bir maddə buraxırlar. Bu qoxu digər ceyranların bölgənin bir sahibi olduğundan xəbərdar olmalarını təmin edər. Şimal marallarının isə, arxa ayaqlarının ucunda qoxu vəziləri var. Bu vəzilərdən ifraz olunan qoxu bölgələrini işarələmələrinə köməkçi olar. Dovşanlar da çənələrindəki vəziləri ilə bir qoxu buraxaraq bölgələrini işarələyirlər.

Gördüyünüz kimi Allah heyvanları çox maraqlı və əhəmiyyətli xüsusiyyətlərlə yaratmışdır. Bütün bunları öyrəndiyimizdə isə Allahın qüsursuz yarartmasına heyran oluruq. Allahın hamımızın yaradıcısı olduğunu bilər və Rəbbimizə həmişə şükür edərək. Unutmayın uşaqlar! Allah Quranda insanlara həmişə nemətləri düşünüb şükür etmələrini əmr etmişdir.

Ali-İmran (İmran ailəsi) surəsindəki bir ayədə şükür edənləri mükafatlandıracağını Allah bizə belə bildirmişdir:

... Biz şükür edənləri mütləq mükafatlandıracağıq. (Ali-İmran surəsi, 145)

Uşaqlar! Onda siz də həmişə gördüyünüz nemətlər və gözəlliklər üçün Allaha şükür etməyi əsla unutmayın.

SADIQ DOSTLARIMIZ: İTLƏR

İtlər bir çox canlıdan daha ağıllı və öyrədilmələri daha asan olan heyvanlardır. Yaxşı təlim keçmiş itləri bəzən keşik iti kimi istifadə edirlər. Bir keşik iti öz bədənindən 5–6 qat böyük bir canlıni təsirsiz hala gətirə bilər. Ancaq çox maraqlıdır ki, təhlükə anlarında bu cür vəhşi ola bilən bu itlər sahiblərinə heç zərər verməzlər. Öz canlarını sahibləri üçün təhlükəyə ata bilərlər və nə olursa olsun sahiblərini çətinlik anlarında tərk etməzlər.

İtləri sevməyimizin bir başqa səbəbi isə, şübhəsiz, çox oynayan olmalarıdır. Həmçinin, itləri boyunduruqlarından tutub gəzdirmək də çox zövqlüdür. Bir də uzun tüklüdürsə və şirin–şirin baxırsa dərhal biz də belə birinə sahib olmaq istəyirik.

Məhz fərqli növlərdə və rənglərdə, böyüklü–kiçikli, tüklü–tüksüz yüzlərlə it növünün olması Allahın canlıları yaradarkən heç bir nümunə olmadan, bənzərsiz, nümunəsiz yaratmasının ən gözəl göstəricilərindən biridir. Quran ayələrində Rəbbimizin nümunəsiz yaratması belə izah edilir:

O, göyləri və yeri nümunə götürmədən yaradandır... Hər şeyi O yaratmışdır. O, hər şeyi bilir. Budur sizin Rəbbiniz olan Allah. Ondən başqa ibadətə layiq olan məbud yoxdur. Hər şeyin Yaradıcısı Allahdır! Elə isə Ona ibadət edin! O, hər şeyə vəkilidir! (Ənam surəsi, 101–102)

İndi bir düşünün, bu günə qədər heç it görməmiş olsaydınız və sizdən bir it rəsmi çəkməyiniz istənilsəydi, bunu edə bilərdinizmi? Təbii ki, edə bilməzdiniz. Elə edə bilməməyiniz də çox normaldır. Bunu yalnız siz deyil, heç kim edə bilməzdi. Çünki insan təbiətdə bənzəri olmayan heç bir şey edə bilməz.

Məsələn, təyyarələr quşların uçuş sistemləri təqlid edilərək hazırlanır. Robotlar insanların bədən sistemləri təqlid edilərək istehsal olunur. Halbuki, Rəbbimiz yer üzündəki saysız canlı növünü nümunəsiz, bənzərsiz yaratmışdır. Qütblərdə yaşayan sevimli pinqvinləri, meşələr kralı aslanı, delfinləri, kəpənəkləri, quşları, arıları... qisası bütün canlıları yaradan Allahdır.

Bütün canlılara özlərinə aid xüsusiyyətlər verən Allah, itlərə də digər canlılardan fərqli fiziki xüsusiyyətlər vermişdir. Məsələn, itlərin dişlərinin sayı bizimkindən on ədəd daha çox, tam 42 dənədir. Beləcə yeməklərini, xüsusilə də, sümükləri rahatlıqla ağızlarında parçalayıb üyüdə bilərlər. Həmçinin, itlər gözlərindəki xüsusi bir yaradılış sayəsində qaranlıqda insanlardan daha yaxşı görürlər. Hərəkətli cisimləri daha uzaqdan qəbul edə bilərlər. Bundan başqa, itlər, bizim eşidə bilmədiyimiz bəzi səsləri eşidə bildiklərindən səsləri, insanlardan 4

qat daha uzaq məsafədən hiss edə bilirlər. Məsələn, itlərə əmr verməyə yarayan it fitinin səsini insanlar eşitməz, amma onlar çox rahat eşidə bilirlər.

İtlərin qoxu hiss etmə duyğuları da çox güclü yaradılmışdır. Beyinlərindəki qoxu hiss etmə mərkəzi insanlardan 40 qat daha çox inkişaf etmişdir. Buna görə itlərin qoxu hiss etmə qabiliyyəti insanlardan daha üstündür.

Bütün bu xüsusiyyətləri sayəsində itlər ovun qoxusunu hiss edib, izi ilə gedərək ovçuların vurduqları ovları kilometrərlə uzaqda da olsa tapıb gətirirlər. Polis itləri özlərinə iylənilən kiçik bir əşyadan başlayaraq o əşyanın sahibini tapa bilirlər. Məsələn, Sen Bernard cinsi itlər, hansı ki, böyük sallanan yanaqlı olur ha onlar, son dərəcə həssas burunları ilə qar altında qalan yaralıları asanlıqla tapıb çıxara bilirlər. Məhz itlərin sahib olduğu bu fəvqəladə duyğu orqanı ayrılıqda elə bir möcüzədir.

İtlər havadan tənəffüs etmək üçün də burunlarından istifadə edirlər. Hava buradan keçərkən süzülər, isidilər, nəmləndirilər və oradan da ciyərlərə dolurlar. Bu sevimli canlılar insanlarda olduğu kimi bədən temperaturalarını nizamlamaq üçün tərləməzlər, çünki bədənlərində tər vəziləri yoxdur. Temperaturlarını tənəffüs sistemləriylə nizamlayırlar. İtlərin bədənlərindəki tüklər isə çöldən gələn istiliyin dəri ilə təmasının qarşısını alar. Havanın temperaturunun artmasıyla itlərin bədən temperaturları da artar. Bədən temperaturu artan itlər meydana gələn bu istiliyi dillərini çıxararaq bədənlərindən kənarlaşdırırlar. Beləcə, isti günlərdə qalın tüklərinə baxmayaraq tərləməzlər. Allah onlara elə mükəmməl bir sistem vermişdir ki, insanların yarım saat hərəkət edincə dərhal tərləməsinə baxmayaraq, saatlarla heç dayanmadan qaçan itlər yenə də tərləməzlər. Artıq bunları bildiyinizə görə, isti havalarda dilləri çölə sallanmış itlər gördüyünüzdə onlar üçün kədərlənməyinizə gerek olmadığını da anladınız, deyilmi?

Siz də gördüyünüz itləri düşünsəniz dərhal xatırlayacaqsınız, itlərin bədənleri həmişə yumşaq və parlaqdır. Məhz, onların dərilərinə bu yumşaqlığı və parlaqlığı verən dərilərində çox bol olan yağ vəziləridir.

Bir də, itlərin bədənlərində bizdə olmayan bəzi xüsusi sistemləri var. Bu sistemlər sayəsində heyvanın yeri-yerə həmişə yerə sürtünən pəncələri qıcıqlanmaz və çatlayıb qabarmaz. Gördüyünüz kimi, Rəbbimiz yaratdığı bu canlının ən kiçik bir problemini belə onun üçün yaratdığı bir qoruma mexanizmi ilə həll etmişdir. Rəbbimiz hər şeyi bir-biriylə uyğunluq içində yaradandır. Bu nümunədə də gördüyümüz kimi Allah hər canlıyı ehtiyacı olan xüsusiyyətlərlə təchiz etmişdir. Belə nümunələr bizi düşünməyə və Rəbbimizin yaratmasındakı sənəti dərk etməyə istiqamətləndirər.

KIÇIK AĞ QUZULAR

Bəlkə diqqətinizi çəkmişdir, quzuların hamısı kiçik, sevimli və məsum üzlüdür. Bir də yenə onlara bənzəyən, lakin daha iri olanları var. Bunlar da, quzunun anası olan qoyunlardır. Quzuyla anası arasında çox güclü bir bağ olduğunu bildirdinizmi? Bu güclü bağ isə qoyun quzunu doymağa başladığı zaman meydana gəlir.

Qoyun quzunu doğurduğu an onu diliylə təmizləyərkən aldığı dadı və qoxunu bir daha əsla unutmaz. Buna görə də başqa dad və qoxudakı quzunu yanına qoymaz. İnsan belə xəstəxanada özünə başqasının körpəsi verilsə bunun fərqi var bilmədiyi halda, qoyunun öz balasını qarışıq bir sürünün içindən çaşmadan tapması, həqiqətən, heyramizdir. Halbuki, qoyunun öz balasını tanımaq üçün çox zamanı yoxdur, doğarkən bunu bacarmaq məcburiyyətindədir. Yoxsa o qarışıq sürüdə bir daha quzusunu əsla tapa bilməz. Amma belə bir problem yaşanmaz. Çünki Allah qoyuna balasını doğurduğu an dadını və qoxusunu öyrənmək üçün dərhal yalması lazım olduğunu ilham etmişdir.

Yaxşı, yağışlı havalarda quzuların yağışdan qorunmaq üçün nə istifadə etdiklərini bilirsinizmi? Kürklərini!.. Quzu kürkü, çox yumşaq və yağlı bir təbəqədən meydana gəldiyi üçün quzunun islanmasına mane olan bir plaş vəzifəsini yerinə yetirir. Beləcə yağışlı havalarda tüklərinin qıvrıq və quru qalmasını təmin edir.

Həmçinin, bu sevimli quzuların ən böyük xüsusiyyətlərindən biri gövşəmələridir. Siz heç gövşəyən bir heyvan gördünüzümü? Görmədinizsə izah edək. Ot yeyən heyvanların bir qisimi gövşəyir. Bu heyvanların 4 ədəd mədəsi var. Heyvan yemək yediyi zaman qida əvvəlcə mədəyə gedər, bir müddət sonra təkrar ağıza gəlir. Heyvan təkrar çeynədikdən sonra isə digər mədəyə gedər. Bu işə "gövşəmək" deyilir. Rəbbimiz bəzi heyvanlara həzm olunması çətin olan qidaları asan həzm etmələri üçün belə bir xüsusiyyət vermişdir.

Qoyunların və quzuların bizim üçün bir çox faydası var. Bizə hər gün süd verərlər. Südün içindəki kalsium sümüklərimizin və dişlərimizin inkişafı üçün çox əhəmiyyətlidir. Süddən qatıq, pendir kimi qida məhsulları hazırlanır. Tort, biskvit və digər yeməklərdə də bunlar istifadə olunur. Qisası süd ən çox istifadə etdiyimiz və bizə ən faydalı olan qidalardan biridir. Həmçinin, yunlarından hazırlanan ipliklərlə də geyinməyimiz üçün parça toxunur. Bir çox sahədə istifadə olunan ipliklər həyatımızı çox asanlaşdırmışdır. Allahın insanlara endirdiyi kitab olan Quranda da bu heyvanların insanlara verdiyi faydalar aşağıdakı ayələrlə izah edilmişdir:

Allah evlərinizi sizin üçün yaşayış yeri etdi, mal-qaranın dərilərindən istər səfərə çıxdığınız vaxt, istərsə düşərgə saldıığınız zaman sizin üçün asanlıqla apara biləcəyiniz

çadırlar, üstəlik də onların yunundan, tiftiyindən və tükündən müəyyən vaxta qədər istifadə edəcəyiniz ev əşyaları və başqa şeylər düzəltdi. (Nəhl surəsi, 80)

... içənlərin boğazından rahat keçən təmiz süd içirdirik. (Nəhl surəsi, 66)

Həqiqətən, bu ayələrdəki kimi qoyunların və quzuların bir çox xüsusiyyətindən faydalanırıq. Allahın bizim üçün yaratdığı bu nemətlər üçün çox şükür etməliyik.

VƏFALI DOSTUMUZ: ATLAR

İtlərdən sonra ən sadıq dostlarımızın atlar olduğunu bilirdinizmi? Əhliləşdirilmiş atlar sahiblərini heç vaxt tərk etməzlər.

25-dən çox növü olan bu sadıq dostlarımız heç yorulmadan bizi kilometrərlə uzağa apara bilərlər. Atlar tarix boyu insana ən çox köməkçi olmuş heyvanlardır.

Bu gün küçələrdə minlərlə avtomobil və bu avtomobillər üçün salınmış yollar var. Halbuki, bu avtomobillər ancaq son əsrdə insanlara xidmət etməyə başlamışlar. Sizin babanızın babasının doğulduğu illərdə heç kim avtomobilin nə olduğunu bilmirdi. O tarixdə nəqliyyat və yük daşıma işləri heyvanlar, xüsusilə də, atların hesabına edilirdi.

Yaxşı, atların yaşının kəsici dişlərinin aşınıb köhnəlməsinə görə təyin edildiyini bilirdinizmi? Atların yediyi ot, qumlu və tozlu olduğu üçün dişləri zamanla aşınar. Ancaq Allah atların dişlərini çox uzun yaratmışdır. Bu dişlər çənə sümüyünə çox dərin şəkildə basdırılan uzun boru halındadır. Yəni dişlərin kökü bizimkilərə nisbətən daha çox dərinədir. Diş aşındıqca sümüyün içindəki hissə çölə çıxar. Hətta yaşlı atlarda dişlərin kökü diş ətinin səthinə çatır. Hər bir diş yemək yemə qabiliyyətini itirmədən 2.5–5 sm aşına bilər. Bax, elə biz də bu aşınmanın miqdarına görə atların yaşını hesablaya bilərik. Düşünürsünüzmü ki, əgər Rəbbimiz atlara belə bir xüsusiyyət verməsəydi bu heyvanlar qısa müddətdə dişlərini itirib aclıqdan ölərdilər?...

Rəbbimiz atın tüklərinə də çox əhəmiyyətli bir xüsusiyyət vermişdir. Atların tükləri bədən temperaturlarının nizamlanması üçün termostat, yəni istilik nizamlayıcısı funksiyası yerinə yetirir. Bədənləri həmişə 38 dərəcə istilikdə olmalıdır. Bu temperaturun qorunması üçün soyuq qış günlərində atın tükləri uzanar, isti mövsümlərdə isə tökülər və bədən temperaturunun sabit qalmasını təmin edər.

Budur, sizə maraqlı bir xüsusiyyət daha: atlar ayaqüstə yatarlar! Yaxşı, nə üçün yatarkən yerə heç yığılmazlar, bunu bilirsinizmi? Çünki, ayaq sümüklərinin kilidlənmək xüsusiyyəti var. Rəbbimizin verdiyi bu xüsusiyyət sayəsində atlar həm ayaqüstə yata bilər, həm də çox ağır yükləri daşıya bilərlər. Halbuki, insanlar oturduqları yerdə yuxuya getdikləri zaman belə başlarının çiyinlərinə düşməsinin qarşısını ala bilməzlər.

Atların ayaqları təkə ağır yükləri daşıya bilmələri üçün deyil, eyni zamanda da sürətli qaça bilmələri üçün xüsusi yaradılmışdır. Atlarda da digər heyvanlarda olduğu kimi körpücük sümüyü yoxdur. Bu da onların daha böyük addım ata bilmələrinə şərait yaradır. Bundan başqa, atların ayaqlarının sürətləndikcə sərf etdikləri qüvvəni aşağı salan və buna baxmayaraq hərəkət edə bilmə qabiliyyətlərini artıran bir sümük-əzələ mexanizmi var. Bu mexanizmin işini avtomobillərdəki çarx sisteminə bənzədə bilərik. Sürətlənən bir

avtomobilin çarxını böyütməsi kimi atlar da sürətləndikcə sanki çarxını böyüdərlər. Bunun sayəsində itələmə üçün sərf olunan güc azaldılarkən, hərəkət qabiliyyəti artar.

Yaxşı, atların bədənləri nə üçün çox ağır yükləri daşımaları və çox sürətli qaça bilmələri üçün dizayn edilmişdir? Normalda ağır yük daşımaq və sürətli qaçmaq qabiliyyətinə sahib olmaq atın çox ehtiyacı olan xüsusiyyətlər deyil. Elə isə atlar bu xüsusiyyətlərə nə üçün sahibdirlər?

Cavab çox sadədir. Atlara bu qabiliyyətlər özləri üçün deyil, insanlara faydalı ola bilmələri üçün verilmişdir. Yəni atları Allah bu xüsusiyyətləriylə insanlara xidmət etmələri üçün yaratmışdır. Rəbbimiz heyvanları insanlar üçün yaratdığını ayələrində belə bildirmişdir:

Mal-qaranı da O yaratdı. Onlarda sizin üçün istilik (bədəninizi isti saxlayan yun geyim) və başqa faydalar vardır. Həmçinin onlardan yeyirsiniz. Mal-qaranı axşam tövləyə qaytardıqda, səhər çölə buraxdıqda onlara baxıb fərəhlənirsiniz. Onlar yüklərinizi, özünüzün çətinliklə apara biləcəyiniz bir ölkəyə daşıyırlar. Həqiqətən də, Rəbbiniz Şəfqətlidir, Rəhmlidir. Atları, qatırları və uzunqulaqları sizə həm minik, həm də zinət olsun deyə Allah yaratdı. O, sizin hələ bilmədiyiniz bir çox şeyləri də yaradır. (Nəhl surəsi, 5–8)

PİJAMALI ATLAR: ZEBRLƏR

İnsana ilk baxışda atı xatırladan zebrələrə pijamalı sevimli atlar da deyilə bilər. Zebrələrin boynunun üst hissəsində eynilə atlarda olduğu kimi yal deyilən saçları var. Bədən quruluşları da atlara oxşar şəkildə yaradılmışdır və ən azından onlar qədər sürətli qaçırlar.

Ancaq ikisi arasında görünüş baxımından bir fərq var. Sizin də təxmin etdiyiniz kimi bu fərq, zebrin başından dırnaqlarına qədər bütün bədənini örtən, aydın seçilən lentlərdir. Lent deyib keçməyin, çünki bu səlis xətlər hər zebrdə fərqlidir. Necə ki, barmaq izi hər insanda fərqli olur, onun kimi zebrələrin üzərindəki xətlər də hər birində fərqlidir. Bir zebrin xətləri sanki onun şəxsiyyət vəsiqəsi kimidir. Zebrələrin uzununa xətləri eyni zamanda əhəmiyyətli bir müdafiə olunma vasitəsidir. Birlikdə dayandıqları zaman özlərini ovlamaq istəyən pələng və aslanlar bu xətlərə görə sürünü bütöv bir cisim hesab edərlər. Yəni ovçu heyvanlar zebrələri bir-birindən seçməkdə çətinlik çəkərlər. Bu da zebrələr üçün bir müdafiə olar.

Zebrələrin həyatlarında əhəmiyyətli iki şey var, su və ot...

Bəzən ot və su tapa bilmək üçün sürü halında 50 km yol qət edə bilərlər. Lakin axşam təkrar yaşadıkları yerə qayıdılar. Çünki daha əvvəl başqa heyvanlar üçün də izah etdiyimiz kimi, hər sürü özü üçün təyin etdiyi bir bölgədə yaşayar.

Zebrələrin ən çox xoşladıkları şeyin torpaqla duş qəbul etmək olduğunu bilirdinizmi? Bəli, çox qəribə olarsa da, doğrudur. Zebrələr torpaq duşunu çox sevərlər. Çünki torpaq duşu üstlərindəki parazit böcəkləri təmizləyər. Zebrələrin bir də onlara yoldaşlıq edən və təmizlənmələrinə kömək edən qonaqları var. Sanitar quşu (Oxpecker) deyilən bu quşlar zebrələrin üzərlərinə qonurlar və zebrələrin xəstəliyə yoluxmasına və qaşınmasına gətirib çıxaran parazit böcəkləri üstlərindən tək-tək dənələrlər. Gördüyünüz kimi bütün canlıların həyatlarını təşkil edən, idarə edən və bir-birinə köməkçi edən Rəbbimiz heyvanlar aləmində də onları bir-birinə köməkçi olaraq vəzifələndirmişdir.

Kiçik zebrələr doğulduqdan yarım saat sonra titrəyərək də olsa qalxıb yeriməyə başlayırlar. Dərhal analarına tərəf gələrək onların südlərini əmərlər. Süd onlar üçün çox faydalıdır. Allahın onlar üçün xüsusi olaraq yaratdığı çəhrayı rəngdəki süd, onları doğulduqları andan etibarən xəstəliklərdən qoruyar. Bununla yanaşı bağırsaqlarının da işləməsini təmin edər...

Allahın qoruması altında olan bütün canlılar kimi zebrələr də özlərinə öyrədilən müdafiə olunma sistemləri sayəsində yaşaya bilərlər. Bu müdafiə olunma sistemlərinin birincisi, Allahın onlara doğuşdan verdiyi görmə, eşitmə və qoxu hiss etmə duyğularının çox həssas olması sayəsində ortaya çıxar. Bu duyğu orqanlarının həssas olması zebrələrin

düşmənlərini çox tez sezib, qaçmalarına imkan verər. Qaçmağa başladıklarında isə inanılmaz bir sürətə çatarlar. İkincisi, sürü yuxuya getdiyində bir və ya iki zebrin baş verəcək təhlükələri sürüdəkilərə əvvəldən xəbər vermək məqsədiylə növbətçi qalmalarıdır.

Baxın, zebrlər insanların istifadə etdiyi müdafiə olunma taktikalarına oxşar müdafiə olunma taktikalarıyla hərəkət edirlər. Ancaq bu heyvanların sürülər halında uyğunluq içində yaşamaları və müəyyən bir iş bölgüsü aparmaları qəribədir. Çox aydındır ki, bunu onlara əmr edən, zebrləri yaradan, onları bir yerə yığan, onlara yeməklərini verən Allahdır. Əgər belə olmasaydı, zebrlərin yuxularından imtina etmələrini, gecə boyu növbətçilik edən zebrin bu fədakarlığı nə üçün etdiyini heç kim açıqlaya bilməzdi.

Digər tərəfdən, dünyaya gözlərini yeni açmış bir bala zebr üçün Allahın ona öyrətdiyi müdafiə olunma taktikası çox sadədir. Balanın tək etməli olduğu şey anasının yaxınında olmaqdır. Çünki yeni doğulmuş bir zebrin dünyaya yeni açılmış gözləriylə həm hiyləgər düşmənlərini görməsi, həm də görsə belə titrək ayaqları ilə onlardan qaça bilməsi qeyri-mümkündür. Məhz Allah bu balaya doğulduğu andan böyüyənə qədər anasının yanından ayrılmaması lazım olduğunu ilham etmişdir. Yoxsa zebr balası doğular-doğulmaz özünü düşmənlərin gözlədiyini, bu düşmənlərdən qoruna biləcəyi ən etibarlı yerin anasının yanı olduğunu haradan bilə bilər?

Zebrlərin çoxu gizlənəcək çox yer olmayan açıq otlaqlarda yaşayar. Buna görə həyatda qala bilmək üçün çox sürətli hərəkət etmək məcburiyyətindədirlər. Zebrlərin bütün bədən quruluşları bu ehtiyaclarını qarşılayacaq şəkildə yaradılmışdır. Məsələn, ayaqları çox uzundur, güclü əzələləri və həcmi böyük olan ağciyərləri var. Buna görə heç yorulmadan və yavaşlamadan çox uzun məsafələri qaça bilirlər. Zebrlərin sümükləri də, yüngül olmasına baxmayaraq, olduqca güclüdür.

Bundan başqa, zebrlər tez-tez su içmə ehtiyacı hiss edirlər. Suyun olmadığı bölgələrdə isə qoxu bilmə duyğularından istifadə edərək çuxur açma biləcək bir yer taparlar və təmiz suyu ortaya çıxarırlar. Hər hansı bir təhlükə anında yetkin zebrlər, sürüdəki balaları qoruya bilmək üçün onları sürünün içinə doğru itələyirlər. Bütün zebr sürüsü qaçarkən balalar daim sürünün daxili hissəsində olar və daha yaxşı qorunmaq üçün analarına yaxın hərəkət edirlər.

XALLI QÜLLƏ : ZÜRAFƏ

5–6 metrlik boylarıyla zürafələri xallı bir qülləyə bənzədə bilərsiniz. Zürafələrin ən uzun yerləri boyunlarıdır. Boyunlarının uzun olması ağacların ən üst budaqlarına qədər uzanıb oradakı tumurcuq və yarpaqları yeyə bilmələrini təmin edər. Zürafələrin heç çeynəmədən udduqları bu tikanlı bitkilər əvvəl dörd kameralı mədələrinə gedər. Daha sonra bunları həzm etmək üçün təkrar ağızlarına qaytarar və burada çeynəyər. Ən axırda da təkrar udaraq mədələrinin bir başqa kamerasına göndərirlər.

Ancaq burada çox incə, maraqlı məqam var. Bir az əvvəl bəhs etdiyimiz kimi, zürafələr mədələrindəki tikanlı bitkiləri çeynəmək üçün ağızlarına geri qaytararlar. Lakin bu çox uzun bir səfərdir. Qidanın mədədən ağıza qayıda bilməsi üçün, xallının təxminən 3–4 metr uzunluğunda olan boynu ilə yuxarı doğru çıxmalıdır. Sizin də təxmin edə biləcəyiniz kimi yeməklərin öz-özünə oraya çıxma bilməsi mümkün deyil. Yaxşı, zürafələrin bunu necə bacardıkları ilə maraqlandırmı? Dərhal söyləyək. Zürafələr qidaları yemək borusundan yuxarı doğru çıxaracaq liftə oxşar bir sistemə malikdir. Təbii ki, zürafələrin, "yediklərimizi həzm etmək üçün ağızımıza geri qaytarmalıyıq, bunu edə bilmək üçün də lift kimi bir sistem hazırlamalıyıq" deyə düşünmələri mümkün deyil.

Digər tərəfdən, bu sistemin təsadüfən meydana gəlməsi isə heç mümkün deyil. Bir insan, "illər əvvəl inşaat üçün lazımlı ləvazimatları qoyduğum boş əraziyə getdim, bir də baxdım ki, ləvazimatların yerində böyük bir bina var, hər halda bir az yağış bir az qar, bir az da günəş illər ərzində bu binanı meydana gətirdi" desə, hər halda bu adama çox gülərsiniz. Hətta, bəlkə də, ağılı itirmiş olduğunu düşünüb ona yazığınız gələr. Elə xallının lift sistemli boynu üçün də "təsadüflər nəticəsində meydana gəlmişdir" demək eyni şeydir. Belə bir sistem təsadüfən meydana gələ bilməz.

Üstəlik, bir zürafə, daş, torpaq və kərpicdən ibarət olan cansız bir bina deyil. Bu, qaçan, acan, balaları olan bir canlıdır. Heç, bunun təsadüfən meydana gəlməsi, təsadüflərin ona sahib olduğu uzun boyu və içindəki sistemləri verməsi mümkündürmü? Təbii ki, deyil...

Lap aydındır ki, zürafəyə ehtiyacı olan hər şeyi, doğulduğu andan Allah vermişdir. Allah zürafənin ağızını və mədə quruluşunu iynəli və tikanlı bitkiləri rahatca yeyə bilməsi üçün xüsusi olaraq yaratmışdır.

Boyun quruluşları kimi, zürafələrin yatmaq formalarını da Allah xüsusi olaraq yaratmışdır. Zürafələr boyunlarını arxa gövdələrinin yanına uzadaraq yatarlar. Bir neçə dəqiqə xaricində bütün yuxularını bu şəkildə ayaq üstə keçirirlər. Bir də zürafələr heç zaman eyni anda yatmazlar, mütləq aralarından bir nöbətçi keşik çəkər. Məhz, bu nöbətçinin yuxusundan fədakarlıq etməsi və zürafələrin bu mövzuda ortaq qərar alıb razılaşa bilmələri, bizə bütün canlılar kimi xallının da Allahın nəzarətində olduğunu göstirir.

İndi bu xallıların yemək yemələrini bir kənara qoyaq və bir az da bu sevimlilərin su içmələri haqqında danışaq. Əminik ki, zürafələrin metrərlə əyilib necə rahatca su içə bildiklərini öyrəncə bu çox xoşunuza gələcək. Bu mövzunu bir çox insan bilməz, ya da bilsə belə üzərində düşünmək ağına gəlməmişdir. Halbuki, hər şeyi yaradan Rəbbimiz, bizim düşünən insanlar olmağımızı istəyir.

İlk olaraq bunu söyləyək ki, bu uzun xallı qüllələri su içərkən əhəmiyyətli bir problem gözləyir.

Onları gözləyən problemin nə olduğunu anlamağınız üçün bir az insanlardan bəhs edək. Bildiyiniz kimi, bir insan başaşağı dayandığında və ya əlləri üstə qalxdığında üzü qıpqırmızı olar. Bunun səbəbi cazibə qüvvəsinin təsiriylə əhəmiyyətli miqdarda qanın insanın başına toplanmasıdır. Belə bir vəziyyətdə qan başın içindəki damarlara güclü bir təzyiq göstərir və bu qüvvəyə "qan təzyiqi" deyilir.

Bax, bu qan təzyiqi zürafələr su içərkən də meydana gəlir. Ancaq ortada böyük bir problem var. Zürafələrin boyları 5–6 metr olduğu üçün, bu yüksəklikdən aşağı enən başa təsir edən qan təzyiqi də olduqca böyük olacaq. Sözü gedən bu yüksək qan təzyiqi bir insana tətbiq olursa insan dərhal beyni parçalanaraq ölür.

Bəs onda, zürafələr necə olar ki, su içərkən beyin qanaması keçirməzlər? Çünki kosmosun, göy üzünü, dünyamızın və içində yaşayan bütün canlıların yaratıcısı olan Allah zürafələrin başlarının içinə çox xüsusi bir mexanizm yerləşdirmişdir. Zürafələrin başlarındakı damarların içində qapaqcıqlar var. Bu qapaqcıqlar zürafənin başı əyilib-qalxdıqda aktivləşər və qanın zürafənin başına təzyiq göstərməsinə mane olurlar. Beləcə, zürafə rahatlıqla su içə bilər.

Yaxşı, zürafələrin niyə xallı olduğunu heç düşündünüzümü? Çox estetik olan bu görünüş əslində onların gizlənməsini təmin edir. Yaşadıqları mühitin rəngi ilə belə bir uyğunluq təşkil etmələri düşmənləri tərəfindən görülmələrini çətinləşdirər. Çox böyük olmalarına baxmayaraq, tək düşmənləri olan meşələr kralı aslandan bunun sayəsində gizlənə bilirlər.

Bununla yanaşı, zürafələr bir təhlükə anında qaçaraq 55–60 km sürətə çata bilirlər. Qaçmağa başladıklarında nasos vurmuş kimi başlarını irəli geri aparar və quyruqlarını yelləyirlər. Qaçarkən digər bir xüsusiyyətləri isə, digər heyvanlar kimi ayaqlarını çarpaz şəkildə atmamalarıdır. Əvvəl ön və arxa sol, daha sonra ön və arxa sağ ayaqlarını ataraq qaçarlar. Aslanların buna görə zürafəni tuta bilməsi çox çətin olar.

Təbii ki, bu vəziyyət bala zürafələr üçün etibarlı deyil. Onlar hələ tam inkişaf etməmiş ayaqları ilə anaları kimi sürətli qaça bilməzlər. Buna görə, aslanlar onları asanlıqla tuta bilirlər. Ancaq başda da qeyd etdiyimiz kimi bu sevimli, kiçik balalar analarının yanından heç ayrılmazlar. Anaları da öldürücü təpiklər ata bilən uzun ayaqlarını onları qorumaq üçün

istifadə edərlər. Burada bir az dayanıb düşünün. Zürafə dediyimiz canlı bir heyvandır. Heyvanların ağılı, zəkası yoxdur. İnsanlar kimi duyğuları da yoxdur. Yəni bir təhlükə qarşısında ananızın sizi qoruması çox təbiidir və bu vəziyyət sizə olan sevgisindən qaynaqlanar. Amma bir insan kimi duyğulara, ağıla və vicdana sahib olmayan zürafənin təhlükə qarşısında balasını qoruması son dərəcə təəccüblüdür. Məhz zürafənin və digər bütün heyvanların balalarını qorumaları Allahın onlara ilham etməsi sayəsində olar. Allah sonsuz şəfqət sahibidir.

Hamımızın yaradıcısı olan Rəbbimiz, yaratdığı varlıqlara olan bənzərsiz şəfqətini və mərhəmətini bir Quran ayəsində belə xəbər verir:

... Həqiqətən də, Rəbbiniz Şəfqətlidir, Rəhmlidir. (Nəhl surəsi, 47)

NƏHƏNG FİLLƏR

Quruda yaşayan heyvanların ən böyüyü olan fillərin Afrika və Asiya fili olmaqla iki növü var. Afrika filləri digərlərinə görə daha böyükdür. Hündürlüyü 3.5 metrə, ağırlığı da 6 tona çata bilər. Yelpik kimi olan qulaqlarının uzunluğu 2 metri, genişliyi isə 1.5 metrə çatır. 3.5 metr olan boylarıyla bu div kimi heyvanları yaşadığımız evlərə gətirməyimiz, onları pişik, it kimi bəsləməyimiz mümkün deyil.

Fillərin digər heyvanlardan ən böyük fərqi xortumlarının olmasıdır. Su borusuna bənzəyən bu uzun xortumun içində 50 min əzələ var. Bəli, səhv eşitmədiniz "50 min" əzələ... Burun dəlikləri isə bu xortumun ucundadır. Fillər xortumlarını qidaları və suyu ağızlarına aparmaq, əşyaları qaldırmaq və təbii ki, bir də qoxu hiss etmək üçün istifadə edirlər. Bu xortum filin su içə bilməsi və ya bədəninin üstünə su püskürdə bilməsi üçün 4 litr suyu saxlama qabiliyyətinə də malikdir.

Digər tərəfdən, fillər böyük əşyaları daşıya bilən xortumlarıyla kiçik bir göy noxud toxumunu belə qoparıb ağızlarında partladaraq içini yeyə bilərlər. Onların böyük bədənleriyle bu dərəcə incəlik tələb edən bir işi bacara bilmələri, həqiqətən də, heyrətamizdir. Bir çox məsələdə işə yarayan bu xortumdan, eyni zamanda, həm uzun bir barmaq, həm bir şeypur, həm də səsgücləndirici olaraq istifadə olunur.

Bundan başqa, fillər xortumlarını yuyunmaq üçün su, torpaq duşu almaq üçün də toz püskürtmək məqsədiylə istifadə edirlər. Ancaq balalar yeni doğulduqlarında xortumlarını istifadə etməyi bacara bilməzlər. Hətta bəzən ayaqları ilə xortumlarının üstünə basıb yıxırlar. Onların bu halları çox gülməli və sevimli olar. Lakin kiçik balaların xortumlarının üstünə basıb yıxılmaları heç xoşlarına gəlməz. Ana fil 12 il ərzində balasını heç yanından ayırmaz. Altı ay ərzində heç bezmədən, sıxılmadan balasına xortumundan istifadə etməyi öyrədir.

Filin ağızının hər iki kənarında bir iti uzun diş var. Bu dişlər onların özlərini müdafiə etmələrini asanlaşdırır. Həmçinin, fillər bu dişlərin birini yerdə dəlik açıb su tapmaq üçün istifadə edirlər.

Digər tərəfdən, lifli bitkiləri çeynəyən bu heyvanların dişləri daha çox aşınar. Buna görə Rəbbimiz onlara çox əhəmiyyətli bir xüsusiyyət vermişdir. Hər aşınan dişin yerinə arxa sıradakı yeni dişlərdən biri gəlir.

Yetkin bir fil yem olaraq gündə təxminən 330 kq bitkiyə ehtiyac duyar. Bu miqdar altı kiçik koma samana bərabər gəlir. Fillər 24 saatlarının təxminən 16 saatını yemək yeməyə sərf etmək məcburiyyətindədirlər.

İndi sizə fillər haqqında daha bir maraqlı məlumat verək. Siz bu günə qədər bu qalın dərili, böyük heyvanın necə sərinlədiyini heç düşündünüz mü? Əslində, sizin də təxmin edəcəyiniz kimi qalın dərilərinə görə tərləyə bilməyən fillər təbii olaraq ətrafda tapdıqları su ya da palçıq yığınlarıyla sərinləməyə çalışırlar. Təbii ki, fillərin sərinləmək üçün istifadə etdikləri başqa üsullar da var. Məsələn, qulaqlarını bədənlərini soyutmaq üçün yelpik kimi istifadə edirlər. Həmçinin, qulaqlarında olan incə qan damarları da bu hərəkət əsnasında soyuyaraq bədənin sərinləməsinə kömək edər.

Fillərin digər bir xüsusiyyəti isə məhşur heyvan ovçularını və heyvan alimlərini uzun müddət təəccübləndirmişdir. Bu xüsusiyyət fillərin qarınlarının quruldmasıdır. Fillərin qarınları quruldayarkən çox yüksək səslər çıxarar. Ancaq insanları təəccübləndirən fillərin qarınlarından gələn səslərin yüksəkliyi deyil, fillərin bu qurultuları idarə edə bilməsidir. Əslində fillərin çıxardığı bu qurultuların həzmlə heç bir əlaqəsi yoxdur. Bu səslər fillərin yoldaşlarının yerini bilmək üçün qarınlarından çıxardıqları səslərdir. Ancaq daha da maraqlısı, fillər bir təhlükəylə qarşılaşdıqları zaman dərhal səssizləşirlər. Təhlükə keçdikdən sonra isə səslər yenidən başlayar. Beləcə, fillər 4 km uzaqlıqdan belə bir-birləriylə xəbərləşə bilirlər.

Digər tərəfdən, fillərin köç etmə hekayələri elm adamlarını çaşdıran bir başqa mövzudur. Bu böyük qulaqlı, nəhəng bədənli heyvanlar quraq mövsümlərdə köç edirlər və bu əsnada həmişə eyni yolu izləyirlər. Daha da maraqlısı, bu köç əsnasında yolda gördükləri çör-çöpləri də təmizləyirlər.

Fillər geniş sahələrə yayılaraq yaşayan heyvanlar olduqları üçün aralarında möhkəm bir "ünsiyyət" olması çox əhəmiyyətlidir. Bu ünsiyyət yalnız fillərin iti qoxu hiss etmə duyğuları sayəsində olmaz. Bununla yanaşı, Allah filin alnında insanların eşidə bilməyəcəyi boğuş bir səs çıxardan bir orqan yaratmışdır. Elə bu orqan sayəsində fillər öz aralarında, digər canlıların anlama bilməyəcəyi gizli və şifrəli bir dil istifadə edərək danışirlar. Fillərin çıxardıqları bu boğuş səslər çox uzaq məsafələrə çata bilər. Buna görə fillərin çıxardıqları bu xüsusi səs uzun məsafəli əlaqə üçün idealdır.

BUYNUZLARIYLA MƏŞHUR OLAN MARALLAR

Heç buynuzlu bir heyvana toxundunuzmu? Əgər toxunsaydınız çox təəccüblənərdiniz. Çünki heyvanın tükləriylə örtülmüş yumşaq dərisinin içindən çıxan buynuzlar olduqca sərttir. Buynuzu bir az öz dırnağınıza bənzədə bilərsiniz. Əlimizin üzərindəki yumşaq dəridən son dərəcə sərt dırnaqların çıxması və dırnaqların son dərəcə düz bir şəkildə böyüməsi hərhalda hamınızı təəccübləndirir. Elə heyvanlardakı buynuz da dırnaqlarımızın uzanması kimi uzanar, amma bunlar daha qalın, sərt və böyükdür.

Şimal marallarından başqa, digər maralların yalnız erkəklərində buynuz var. Cütləşmə mövsümündən sonra bu buynuzlar düşüb yenilənər. Köhnə buynuzlar düşər-düşməz, yeniləri dərhal çıxar.

Buynuzlar böyüyərkən məxməri incə bir dəri təbəqəsiylə örtülər. Tamamilə böyüdükdə qan damarları kəsilər, dəri qanla qidalana bilməz və heyvan buynuzlarını sürtərək dərinə aşındırar, sərt hissə ortaya çıxar. Marallar 6 yaşında ikən buynuzları ən inkişaf etmiş halına gələr. Bu yaşdan sonra isə artıq qırılmağa başlayar. Buynuzların böyüklüyü və forması, haça sayı maraldan marala dəyişər.

Bəlkədə, indi "marallar, görəsən, nə üçün buynuzludur?" deyə fikirləşirsiniz. Buynuz maral üçün əhəmiyyətli bir silahdır. Ondən istifadə edərək özünü düşmənlərindən qoruyar. Hətta bəzən yalnız buynuzunu göstərməsi belə qarşısındakı düşmənin qaçması üçün kifayətdir.

Qırmızı maralların erkəyi qoxu vəzsisindən ifraz etdiyi bir maddəni olduğu bölgədə hər yerə sürtərək bir sərhəd çəkər. Bu bölgədə dişilərdən ibarət olan bir sürü meydana gətirər. Sürüsünü isə sahib olduğu buynuzlarla düşmənlərindən qoruyar. Əgər bölgəyə başqa bir heyvan girsə, onu gur kükrəmələrlə, ya da buynuzlarıylə döyüşərək bölgəsindən uzaqlaşdırmağa çalışar.

Allah bu heyvanları başlarında buynuzlarla yaradaraq bunlarla düşmənlərinə qarşı özlərini və sürülərini müdafiə etmək imkanı vermişdir. Allah onlara bu güclü buynuzları verməsəydi, onda bu heyvanlar düşmənlərinə qarşı olduqca müdafiəsiz və çarəsiz qalardılar. Erkək marallar dişilərini qoruya bilməz, sürü meydana gətirə bilməzdilər. Vəhşi heyvanlara qarşı istifadə edə biləcəkləri bir silahları olmazdı.

Hərhalda dünyadakı heç kimin də ağılına; "Kaş ki, bəzi heyvanların başlarından sümük kimi sərt bir maddə çıxsaydı da, bu maddə haçalı bir forma alaraq heyvanlara xüsusi müdafiə təmin etsəydi" kimi bir fikir gəlməzdi. Gəlsəydi də edə biləcəkləri bir şey olmazdı. Ancaq bütün canlıları ən gözəl şəkildə yaradan və bu canlıların bütün ehtiyaclarını bilən Allah marallara və bir çox heyvana tam ehtiyaclarına uyğun müdafiə olunma sistemləri verib.

Quranda insanlara bu həqiqəti Allah belə xatırladır:

De: “Əgər bilirsinizsə, deyin görüm hər şeyin hökmü əlində olan, himayə edən (qoruyan), Özünün isə himayəyə (qorunmağa) ehtiyacı olmayan kimdir?” (Muminun surəsi, 88)

Bütün canlıların qoruyucusu yalnız Allahdır.

... Sənin Rəbbin hər şeyi mühafizə edəndir (qoruyandır). (Səba surəsi, 21)

... Allah hər şeyi Qoruyandır. (Nisa surəsi, 85)

CİBLİ KENQURULAR

"Heç heyvanda da cib olar?" deyə bilərsiniz. Lakin həqiqətən də kenqurunun qarnında "kisə" deyilən və bala kenqurunun qidalanmasının, qorunmasının və inkişafının təmin edildiyi bir hissə var.

Cibin içindən başını çıxarmış balanın çox sevimli və şəfqət oyandıran bir görünüşü olar. Bu bala o cibə hələ 1 sm ikən anasının bətnini tərk edərək, yəni hələ heç bir orqan inkişafını tamamlamadan, 3 dəqiqəlik bir müddətdə çatar.

Anasının kisəsinin içində dörd fərqli məmə olar. Bu məmələrdən birində qatılığı və istiliyiylə seçilən, onun üçün xüsusi hazırlanmış bir süd var. Digər üç məmədə isə yeni doğulmuş bir körpə üçün deyil, yaşca daha böyük bir bala üçün hazırlanan süd var. Bu bala da bir neçə həftə sonra ilk əmduyi məməni ötürəcək və yaşına görə olan məməni əmməyə başlayacaq. Bir az daha böyüyüncə isə başqa birinə keçəcək.

Uşaqlar, burada öz-özünü verməli olduğunuz bəzi suallar var: Əvvəlcə, 1 sm boyundakı kenquru balası bu dörd məmədən hansını seçəcəyini haradan bilər? Ana kenquru dörd məməsinin hər birinə bu qədər fərqli xüsusiyyətdəki südləri necə yerləşdirmişdir? Üstəlik, yeni doğan balanın əmduyi süd digər məmələrdən gələn südlərə görə daha istidir. Tərkibində olan qidalar da daha fərqlidir. Yaxşı, ana kenquru bu məmə içindəki südü necə isitmişdir? Hər balanın ehtiyacı olan fərqli qidaları südün içinə necə yerləşdirmişdir?

Əsla unutmayın, bunların heç birini ana kenqurunun özü edə bilməz. Ana kenqurunun kisəsinin içindəki südlərin fərqli olduğundan xəbəri belə yoxdur. Məmələrindən birinin içindəki südün istiliyini hesablaya bilməsi mümkün deyil. Hər südə fərqli xüsusiyyət verməyi isə özü heç bacara bilməz. O hansı südün içində hansı qidanın olduğunu da heç zaman bilə bilməz. O yalnız Allahın ona əmr etdiyi şəkildə yaşayan bir kenqurudur. Balasının ehtiyaclarını da Allah yaratmışdır. Sonsuz şəfqət və mərhəmət sahibi olan Rəbbimiz ən uyğun tərkibli südləri kenquru balaları üçün ən uyğun yerə, yəni analarının qarınına yerləşdirmişdir.

Kenquru balası 6,5 ayı xüsusi kisəsindən heç çıxmadan keçirər. Ardınca təxminən 8 ayı növbəli olaraq həm kisənin içində, həm də çöldə keçirdikdən sonra, artıq həmişə çöldə qalmağa başlayacaq.

Bu vaxt, hələ birinci bala cibdən çıxmadan, ona yeni bir qardaş dırmaşa–dırmaşa gələr. Hər ikisi eyni cibdə və qətiyyənlə bir–birinə zərər vermədən uzun bir müddət yaşayar. Hər bala öz yaşına uyğun qidalarla zəngin olan südün olduğu məməni əmər. Bəs, hər kenquru özünün əmməsi lazım olan məmənin hansı olduğunu haradan bilər?

Bu sualın cavabı çox aydındır: Allahın ilhamıyla, öyrətməsiylə.

Kenqurular bədənləriylə də olduqca diqqət çəkər; gövdələri 1,5 m, quyruqları isə 1 m-dir. Kenquru ailəsi arxa ayaqlarının böyüklüyü sayəsində 8 metrlik məsafəni bir anda qət edə bilər. Sürətli qaçarkən tarazlıqlarını çox güclü və iri olan quyruqlarıyla təmin edirlər. Yaxşı, sizcə ayaqları təsadüfənmi bu qədər böyükdür? Ya da rahatlıqla sıçramaq üçün çox böyük arxa ayaqlara ehtiyacları olduğunu analarımı hesablamışdır?

Təbii ki, doğru cavab bunların heç biri deyil. Heç bir şey təsadüfən olmamışdır. Hər şeyi canlıların ehtiyaclarına görə yaradan Allah kenqurunu da digər bütün canlıları yaratdığı kimi ən mükəmməl şəkildə yaratmışdır.

YATAĞAN KOALALAR

Koala d dikd , ağılımıza evkalipt ağıacı deyilən ağıacın gövdəsinə qollarını v  ayaqlarını sarıyaraq yapışmış boz tüklü, sevimli bir heyvan gəlir. Həqiqətən də koalaların bu g r n şləri çox sevimlidir. İndi fikirləşirsiniz ki, biz niyə koalalara yatağıan deyirik. Dərhal söyləyək, koalalar gündə 18 saat yatarlar!

Koalaların əlləri v  ayaqları, ömürlərinin çox böyük qismini evkalipt ağıaclarının üzərində ke irm lərin  imkan verəcək ř kild  yaradılmışdır.

Koala uzun b k k qolları, iti pəncələri v  ağıaca möhkəmcə yapışan əllərinin köməyiylə geniř ağıac g vd lərin  sürətlə dırmařa bilər. Bu heyvanların  n ayaqlarındaki ilk iki barmaqları digər    d n sindən ayırır.  z əlimizə b nz ts k, iki d n  bař barmaqlarının olduđunu deyə bilərik. Arxa ayaqlardakı bař barmaqlar da digərlərindən ayırır v  digər dörd barmaq kimi iti p nc l r  sahib deyil. Digər barmaqlardan fərqli olan bu bař barmaqlar kiçik budaqlara asanlıqla yapışmağı təmin edir. Koalalar p nc lərini ağıacların yumřaq v  d z g vd lərin  əngəl kimi batıraraq yapışarlar. D rd ayaqlarıyla da, eynilə bizim bir  ubuqdan yapıřdıđımız kimi ağıac budaqlarından rahatlıqla yapışa bilər və ağıac budaqlarına sarılaraq dırmařa bilərlər. Elə koalanın ağıacların üstündə yařamasını asanlařdıran quruluř budur.

Koalalar t nb l hesab edilsə də ağıaclar üzərində sürətlə hərəkət edə bilər hətta bir budaqdan digərinə bir metr məsafədə tullana bilərlər. Diři koala iki ildə bir bala dünyaya gətirər və onu kenquru kimi kisəsində g zdir r. Bala ilk aylarda anasının kisəsindən çıxmaz və daha sonra 1 yařına qədər anasının kürəyində yařayar. Təbii ki, anası da yenə evkalipt ağıacının üzərindədir. Koalaların bu ağıacın üzərində yařamalarının səbəbi, onun yarpaqlarını yeyərək qidalanmalarıdır. Onsuz da, buna görədir ki, koalalara ancaq tək bir qit d , evkalipt ağıacının geniř ř kild  yayıldıđı Avstraliya qitəsində rast gəlirik.

Avstraliyada Evkalipt ağıacının 600–dən çox növü olmasına baxmayaraq, koalalar bunların yalnız 35–  yaxınından istifadə edərlər. Evkalipt ağıacı bir koala   n təkcə sıđınacaq yeri deyil, eyni zamanda əhəmiyyətli bir qida qaynağıdır. Hətta evkalipt yarpaqlarının koalanın yeganə qidası olduđunu demək səhv olmaz.

Digər tərəfdən, koalaların bir çox fərqli növü var. Bu növlərin hər biri fərqli bir evkalipt yarpağı ilə qidalanır. Əgər bir koalanı götürüb bařqa bir yerə aparsanız özünüzlə onun yediyi evkalipt yarpağını da g t rm lisiniz. Yarpaqlarının l zz tindən bařqa bu heyvanların evkalipt ağıacından çox az enm lərinin bir səbəbi də yerdə yeriyr k n çox  t nlik   km l ridir.

Bu evkalipt ağacı, əslində bildiyimiz nanə şəkərinin hazırlandığı ağacdır. Yarpaqlarında fərqli kimyəvi maddələr var. Bu maddələr koaladan başqa bütün heyvanlar üçün zəhərli və təhlükəlidir. Başqaları üçün zəhərli olan bu yarpaqları koala udmadan əvvəl dişləriylə üyüdə. Yarpaqdakı zərərli maddə koalanın bədənində, qaraciyərdə təmizlənər və bədənindən çölə xaric olunar. Digər canlılar üçün zəhərli olan bu yem Allahın diləməsiylə koalaya zərər verməz. Buna görə bir koala hər gün təxminən 1 kq zəhərli yarpağı heç bir problemlə qarşılaşmadan yeyə bilər. Həmçinin, koalalar ehtiyacları olan suyun böyük bir qismini də evkalipt yarpaqlarını yeyərək qəbul edərlər. İlin müəyyən vaxtlarında evkalipt yarpaqlarının üçdə ikisi su saxlayır. Buna görə bir koala yalnız yarpaqları yeyərək, aylarla su içmədən yaşaya bilər. Evkalipt ağaclarının təpələri olduqca küləklidir. Buna görə koalaların isti qala bilmələri üçün kürəklərində çox qalın bir kürkləri var.

Zəhərli bir bitki ilə bir heyvan arasındakı bu uyğunluq bizə koalaların və evkaliptlərin eyni Yaradıcı tərəfindən yaradıldıklarını göstərir. Yaratdığı hər şeyi qüsursuz edən bu Yaradan, heç şübhəsiz ki, bütün aləmlərin Rəbbi olan Allahdır.

ƏZİZLƏNMƏK İSTƏYƏN DƏCƏL PİŞİKLƏR

Pişiklər tək yaşayan, müstəqil olmaqdan xoşlanan heyvanlardır. **Evcil** itlər kimi sahiblərinin istəklərinə heç bir zaman boyun əyməzlər. Sizin də bildiyiniz kimi pişiklər ac qaldıqlarında miyovuldayar, əzizlənmək istədiklərində sürtünər, tükləri tumarlandıqda aldığı zövqdən ötrü mırıldayar və əlavə bunlara bənzər bir çox hərəkətlə istədikləri mesajı verərlər.

– Pişiklərin gözlərinin gecələr çox iti gördüklərini bilirsinizmi?

Bəli, bu tük yumaqlarının görməsi üçün azca işıq kifayətdir. Çünki pişiklərin gözləri bizim gözlərimizdən fərqli yaradılmışdır. Onların göz bəbəkləri qaranlıqda olduqca çox işıq ala bilmək üçün böyüyərək yumrulaşar. Bu da onların qaranlıqda rahatlıqla görə bilmələrini təmin edər.

Bundan başqa, pişiklərin gözlərində insanların gözlərində olmayan bir təbəqə var. Bu təbəqə torlu qışa təbəqəsinin birbaşa arxasındadır. Torlu qışadan keçib bura gələn işıq təkrar torlu qışaya doğru əks olunur. Elə, bu təbəqə işığı geri əks etdirər bildiyi üçün torlu qışadan iki dəfə işıq keçmiş olar. Bunun sayəsində pişiklər çox az işıqda, hətta insan gözünün görə bilməyəcəyi qədər qaranlıq mühitlərdə belə çox yaxşı görər.

– Yaxşı, heç düşündünüzümü gözləri gecələr niyə parıldayır?

Bu parlama, pişiyin gözlərindəki bir az əvvəl bəhs etdiyimiz təbəqə ilə əlaqədardır. Artıq sizin də bildiyiniz kimi, bu təbəqə gələn işığı ayna kimi geri əks etdirər. Elə onların gözlərini daha parlaq göstərən, gözlərindəki aynadan əks olunan işıqdır.

– Pəncələrinin xüsusiyyətini bilirsinizmi?

Bu sevimlilərin kiçik pəncələri təhlükə vaxtlarında yırtıcı bir pəncəyə çevrilərlər. Bunları təhlükəli hala gətirən, içlərində saxladıkları sivri və iti dırnaqlarıdır. Təhlükə vaxtlarında bu dırnaqları çölə çıxarmaq üçün etdikləri hərəkət, eyni zamanda pəncələrin yayılaraq genişlənməsini də təmin edər.

– Nə üçün həmişə dörd ayaq üzərinə düşürlər?

Hamınız bilirsiniz ki, metrərlə yüksəklikdən düşsələr də pişiklər hər dəfə dörd ayaqları üzərinə düşürlər. Dörd ayaq üstünə düşməyin pişiklərdəki həqiqi səbəbi onların

düşərkən tarazlıqlarını təmin etmək üçün quyruqlarından istifadə etmələri və gövdələrinin ağırlıq mərkəzini bunun sayəsində dəyişdirib, ayaqları üzərində yerə düşə bilmələridir.

Ağacların üzərində, yüksək yerlərdə gəzməkdən zövq alan bu sevimli heyvancıqlara düşmə təhlükəsi qarşısında bu qoruyucu xüsusiyyəti verən sonsuz şəfqət və mərhəmət sahibi olan uca Rəbbimizdir.

MEŞƏLƏR KRALI: ASLAN

Aslan pişikimilərin bir üzvüdür və çox yırtıcıdır. Uzun gövdəsi, qısa ayaqları, böyük başı, güclü görünüşü və əzəmətiylə meşələr kralı olmağa haqq qazanıb.

Uzunluğu quyruğuyla birlikdə 3 metrdir. Yüksəkliyi təxminən bir metr, ağırlığı isə təxminən 230 kq-dır. Yəni aslan sizdən təxminən 1.5–2 metr daha uzun və böyük bir pişikdir.

Erkək aslanların yalları var. Çox yumşaq olan bu tüklər, ya üzü örtər, ya da başın arxasını, boynu və çiyinləri örtərək sinədən kürəyə qədər uzanar. Bu yal aslana çox heybətli bir görünüş verir. Allahın aslana verdiyi bu yal heyvanı olduğundan daha da güclü və dəbdəbəli hala gətirər.

Bütün gününü qayaların və ağacların kölgəsində uzanaraq, ya da yataraq keçirən aslan çox vaxt gecələr ovlanır. Mükəmməl bir gecə görməsinə sahib olan aslanlar bunun sayəsində gecələr rahatlıqla ovlarını görə bilirlər. Qaranlıqda gəzən aslanların işığı mümkün olduğu qədər çox yığa bilmələri üçün gözlərində xüsusi bir dizayn vardır. Digər canlılara görə daha böyük olan göz bəbəkləri və göz linzaları aslanları yaxşı bir ovçu edən ən əhəmiyyətli xüsusiyyətlərdəndir. Allah bu canlıları yaşadıkları mühitə ən uyğun xüsusiyyətlərlə birlikdə yaratmışdır.

Aslanın özünə xas kükrəməsi, ümumiyyətlə, axşamlar ovlanma vaxtından və gün doğulmadan əvvəl eşidilər. Aslan kükrədiyi zaman meşədə sanki həyat dayanar. Ulayan bir kaftar ulamasını, mırıldayan bir leopard mırıltısını kəsər. Hər kəs susar və kralı dinləyər. Meymunlar ağacların ən üst budaqlarına qaçaraq, var gücləri ilə qışqırırlar.

VƏHŞİ PİŞİK: PƏLƏNG

Əsla onları pişik kimi fağır hesab etməyin! Onlar çox vəhşi və güclüdürlər.

Pələnglər pişik ailəsinin ən güclülərindəndir.

Yeni doğulan bala pələnglərin gözləri ancaq iki gün sonra açılar. Ana pələng digər heyvanlara qarşı çox vəhşi olmasına baxmayaraq balalarına qarşı çox həssas və mehribandır. Altı həftə ərzində onları südlə bəsləyər. Daha sonra onlara yavaş–yavaş ovlanmağı və öz yeməklərini əldə etməyi öyrədər.

Bu təlim dövründən sonra pələng çox sürətli hərəkət edəbilən güclü və yetkin bir heyvan olar. Bir sıçrayışda 4 metr tullana bilər. İndi qollarınızı iki yana açın, bir əlinizin barmaq ucundan digər əlinizin barmaq ucuna qədər olan uzunluq 1 metrə qədərdir. Bax, bu uzunluğun dördünün yan–yana düzülmüş halı da pələngin bir sıçrayışda tullana biləcəyi məsafəyə bərabərdir.

Pələnglərin özlərinin belə fərqiində olmadıqları kamuflyaj (olduğu mühitdə gizlənə bilmək) xüsusiyyətləri vardır. Yaşadıqları yerlərin təbii rənglərinə bənzər tük rəngləri meşədə asanlıqla gizlənə bilmələrini təmin edər. Bunun sayəsində pələnglər özlərini ovlarına hiss etdirmədən yaxınlaşa bilərlər. Həmçinin, bu rənglər pələngə çox estetik və təsirli xüsusiyyətlər qazandırır. Hər pələngin kürkündəki və yanaqlarındakı xətlər ilə qaşları digərlərindən fərqli–fərqlidir.

Pələnglər bir–birinin ov sahəsinə qətiyyənlə girməzlər. Bir pələng öz ərazisini kollar üzərinə ifraz etdiyi qoxuyla işarələyər. Digər pələnglər qoxunu hiss etdikdə başqa birinin ərazisinə girə biləcəklərini anlayarlar.

Pələnglərin xüsusiyyətləri bununla da məhdudlaşmır. Bu vəhşi pişiklər digər pişik növlərinin əksinə suyu çox sevərlər. Hətta, o nəhəng bədənləriylə mükəmməl bir üzgüçüdürlər.

Allah bütün canlılarda olduğu kimi pələnglərdə də heyranlıq oyandıran xüsusiyyətlər yaratmışdır. Məsələn, kiçik pələng balaları baxıldıqda insanda güclü şəfqət oyandıracaq sevimliliyə sahibdirlər. Əslində son dərəcə vəhşi olan pələngləri də Allah öz balalarına qarşı çox güclü bir şəfqət və mərhəmət göstərəcək şəkildə yaratmışdır.

MASKALI PANDALAR

Nəhəng bir oyuncağa bənzəyən bu heyvanları hamınız görmüsünüz. Bu sevimli heyvanların yalnız bambuk yediğini bilirdinizmi? Məsələn, yetkin bir panda gündə 15 kq bambuk yeyər. Bu da ildə 6 ton bambuk edir. Buna görə günün hər saati yemək yeyərlər. Görürsüz nə qədər qarınquludurlar?

Pandaların çox maraqlı bir xüsusiyyəti var. İndi öz əlinizə baxın. 5 barmağınız var. Amma pandaların bir barmağı daha var. Hər işi asanlaşdıran Rəbbimi, pandalara altı barmaq verərək yeməklərini möhkəmcə tutmalarını və asanlıqla yemələrini təmin etmişdir.

Pandalar həmişə soyuq olan və nəmli mühitlərdə yaşayırlar. Buna görə balalarını mağara kimi yerlərdə dünyaya gətirərlər. Pandaların kiçik və sevimli bir oyuncağa bənzəyən balaları doğulduqlarında kor və dişsiz olar. Ümumiyyətlə, sentyabr ayında doğulan balaların boyları 10 sm-dir və bu körpə pandalar 142 qram ağırlığındadır. Çox tez inkişaf edib böyüyən pandalar doğulduqlarında analarından 800 dəfə daha kiçik olurlar. Hələ doqquz aylıqkən 27 kq olurlar. Halbuki, doğulduqdan sonra bizim 27 kq olmağımız üçün ən az 6 il keçməlidir.

Pandanın digər bir xüsusiyyəti də təcavüzkar olmamasıdır. Tək etdiyi pəncəsi ilə ağacları cırmaqlamaqdır. Bunu da dırnaqlarını təmizləmək və cilalamaq üçün edər. Qaçmaq üçün o böyük bədəniylə ağaclara dırmaşar. Panda çox sakit bir heyvandır, yatarkən ona insanların yaxınlaşdığını hiss etsə belə kefini pozmadan yatmağa davam edər. Yəni bir gün bir pandayla qarşılaşsanız, bu sevimli heyvanı heç çəkinmədən rahatlıqla nəvaziş göstərə bilərsiniz.

BAL VURĞUNU AYILAR

Qalın kürkləri və bal yemələriylə məşhur olan ayıların görmə və eşitmə duyğuları çox zəifdir. Bəs onda çox sevdiqləri balı necə tapa bilirlər, bilirsinizmi? Təbii ki, bütün ehtiyaclarını ən yaxşı şəkildə qarşılayan Rəbbimizin aylara verdiyi uzun burun sayəsində. Bu burun onların çox yaxşı qoxu hiss etmələrini təmin edər. Beləcə, ayılar yemlərini asanlıqla taparlar.

Bilirsiniz, ayılar çox əfəl görünüşlü heyvanlardır. Amma bu görünüş sizi yanıltmasın, ayılar əslində çox sürətli heyvanlardır. Hətta, saatda 48 km sürətlə qaça bilirlər. Təbii ki, ayıların sürətli olmaları ilə yanaşı çox qüvvətli olduqlarını da ifadə etmək lazımdır. Ayıların bəzi növləri 2–3 metrlik bədənəriylə ağac təpələrinə dırmaşaraq vaxtlarını orada keçirərlər. Ümumiyyətlə, bitkilərlə bəslənən ayılar, yem tapmaq üçün 30 metr yüksəkliyə belə dırmaşa bilirlər.

Bal axtararkən arı pətəyi tapdıqlarında pəncələriylə bir–iki iti zərbə endirib bütün arıları qovarlar. Sonra şandakı balı nuşi–canlıqla yeyərlər. Əsla siz belə bir şey etməyin! Çünki arılar hər tərəfinizdən sancar və xəstələnməyinizə səbəb olar. Lakin Rəbbimizin aylara verdiyi qalın kürk onları arıların iynələrindən qoruyar. Beləcə heç bir təhlükə olmadan balı əldə edə bilər.

Payızda qış yuxusuna gedən ayılar yaza qədər quru budaq və otlarla döşənmiş, etibarlı sığınacaqlarından heç çıxmazlar. Qış yuxusuna gedmədən əvvəl də bol–bol yemək yeyərlər. Dərilərinin altındakı yağ təbəqəsini artırmaq üçün bol miqdarda qayın qozası və şabalıd yeyərlər. Bədənərində yağ yığmaq məcburiyyətindədirlər. Çünki yazda sığınacaqlarından çıxdıqlarında kilolarından çoxunu itirmiş olarlar. Əgər bir insan bu qədər kilo itirsə dərhal ölər. Halbuki, ayılar bədən ağırlıqlarının çoxunu itirsələr də həyatlarını davam etdirərlər.

Doğum da ayıları mağara həyatına geri qaytaran bir başqa faktordur. Ümumiyyətlə, üç bala dünyaya gətirən ayılar yaza qədər onları südlə bəsləyərlər. Bu müddət ərzində də sığınacaqlarından heç çıxmazlar. Balalar kor, dişsiz və tüksüz doğularlar. Balalar mağaradan çıxdıqlarında ana balalarını qorumaq məcburiyyətindədir. Yoxsa ovçular, ya da erkək ayılar tərəfindən öldürülə bilərlər.

Sonsuz şəfqətli və mərhəmətli olan Rəbbimiz bütün canlıların ehtiyaclarını qarşılayan, onları qoruyub nəzarəti altında saxlayandır. Buna görə sevimli ayı balalarının da həyatlarını davam etdirmələri və zərər görməmələri üçün lazım olan bütün imkanları onlara vermişdir. Onları güclü analarının yanında kənardan gələn təhlükələrdən qoruyur.

NƏHƏNG QAR ADAMLAR: QÜTB AYILARI

Heyvanların ən iri cüsslilərindən biri olan qütb ayısını gördüyünüzdə, onu böyük bir qar adamına bənzədə bilərsiniz. Bu qar adamın erkəklərinin ağırlığı 800 kiloya, boyları da 2.5 metrə çatar. Bu kilo təxminən 10 insanın birlikdə kilosuna bərabərdir.

Qütb ayısının bədəni bütün xüsusiyyətləriylə yaşadığı mühitə görə hazırlanmışdır. Dondurucu soyuqlara, buzlaqlara və qar fırtınalarına baxmayaraq, Allahın yaratdığı bir möcüzə olaraq, qütb ayılarının dərilərinin altında olan qalın bir yağ təbəqəsi onları soyuqdan qoruyar. Kürkləri qalın, sıx, uzun və qabarıqdır. Bu xüsusiyyətlərə sahib olan qütb ayısının niyə Afrika səhralarında yaşamadığını heç düşündünüzümü? Əlbəttə ki, sualın cavabı Allahın onu yaşayacağı iqlimin xüsusiyyətlərinə görə yaratmasıdır. Hələ bir düşünün! Səhrada yaşasaydı səhra istisində qovrulub ölərdi.

Qütb ayılarıyla əlaqədar bir başqa mövzu da onların digər aylardan fərqli olaraq qış yuxusuna həris olmamalarıdır. Yalnız dişi olanları, xüsusilə də, hamilə olanları uzun vaxt ərzində qış yuxusuna gedərlər. Yeni doğulan balalar üçün ehtiyac duyacaqları qidalar da hazırdır. Çünki Allahın "Rəzzaq" (ruzi verən) xüsusiyyəti var. Qütb ayısının südü çox yüksək nisbətdə yağ ehtiva edir. Bu yağlı süd balaların ən çox ehtiyacı olan qidadır. Beləcə, balalar çox tez böyüyüb, baharda sığınacaqlarından çıxmağa hazır olurlar.

Yaxşı, sizə bir sual daha: Qütb ayılarının çox yaxşı bir üzgüçü və dalğıcı olduqlarını bilirdinizmi? Bəli, səhv eşitmədiniz, qütb ayıları bu iki işi də çox yaxşı yerinə yetirərlər. Üzərkən ön ayaqlarından istifadə edərlər. Bu ayaqları bir avar kimi istifadə edə bilmələri, Allahın onlar üçün yaratdığı bir asanlıqdır. Digər bir asanlıq isə suyun içindəyəkən burun dəliklərini bağlaya bilmələri və gözlərini açıq tuta bilmələridir. Bundan başqa, barmaq aralarının ördək ayağı kimi pərdəli olması üzmlərinə kömək edir.

Şimal Qütbü, Şimali Kanada, Şimali Sibir və Antarktida kimi dünyanın ən soyuq bölgələrində yaşayan bu heyvanların ayaqlarının üşümə problemi yoxdur. Ayağınızı və ya əlinizi bir buzun üzərində bir neçə dəqiqə saxlasanız, bir müddət sonra soyuğa dözə bilməyib çəkmək məcburiyyətində qalarsınız. Halbuki, qütb ayıları bu soyuğu hiss etməzlər. Çünki ayaqları qalın kürklə əhatə olunmuş şəkildə, yəni soyuqdan təsirlənməyəcək şəkildə yaradılmışdır. Əgər insan dərisi kimi bir dəriylə örtünsəydilər, əsla o mühitdə yaşaya bilməzdilər. Bundan başqa, qütb ayılarının dərilərinin altındakı 10 sm–lik yağ təbəqəsi istilik izolyasiyası edir. Beləcə buzlu sulara saatda 10–11 km sürətlə, 2000 km uzağa üzərək gedə bilirlər.

Yaxşı, qütb ayılarının rənginin niyə ağ, ya da sarımtıl bir tonda olduğunu bilirsinizmi? Qütb ayısının ağ rəngi yaşadıkları soyuq buzlu mühitdə qorunmalarını təmin edir. Qütb ayısının o yüzlərlə kilometrlik dümağ buzlaqlar içində gizlənmə imkanını artırır. Əgər rəngi

bir qarğa qədər qara, ya da ekvatorial meşələrdə yaşayan tutuquşular kimi rəngarəng olsaydı onda gizlənmə bilməsinin nə qədər çətin olacağını hər halda təxmin edərsiniz.

Qütb ayılarının qoxu hiss etmə duyğuları elə itidir ki, 1.5 m qalınlığındakı qar təbəqəsinin altında gizlənmən bir suitinin qoxusunu belə rahatlıqla qəbul edə bilərlər. Qütb ayılarının yay-qış istifadə etdiyi taktikalar da vardır. İndi bu ayının dümağ tükləriylə qar adamına bənzəyən halını gözünüzün önünə gətirin. Sizcə, dümağ qarların içinə uzansa fərq edilərmə? Bəli, fərq edilər. Belə ki, siz bu suala yalnız tüklərini düşünərək cavab verdinizsə, "xeyr fərq edilməz" demiş ola bilərsiniz. Ancaq qütb ayılarının qara rəngli burnunu unutmayın. Bu burun ayının qarlar içində tamamilə kamuflyaj olmasına mane olar. Amma o nə edə bilərsinizmi? Son dərəcə ağıllı bir hərəkət edər. Ağ rəngli ön pəncələri ilə burnunu örtər. Beləcə, rəng fərqi ortadan qaldırar. Qarlar içində tamamilə gizlənməmiş bir şəkildə ovunun özünə yaxınlaşmasını gözləyər.

Burada hamınızın diqqət yetirməli olduğu çox əhəmiyyətli bir məqam var. Belə ki, qütb ayısının ovlanmaq üçün taktika istifadə etməsi onun üstün bir zəkaya sahib olmasını tələb edir. Hələ bir düşünün, ayı özünün ağ rəngdə olduğunu və ətrafın da eyni rəngdə buzlaqlarla örtülü olduğu üçün özünü kamuflyaj edə biləcəyinin, yəni gizlədə biləcəyinin fərqi vardır. Hətta qütb ayısı kamuflyaj olmasına tək mane olan qara rəngdəki burnunu örtməli olduğunu da bilir. Təbii ki, sizin də təxmin edə bilərsiniz kimi, qütb ayısının bir neçə dəfə ovdan əli boş döndükdən sonra, oturub nə etməli olduğunu düşünərkən burnunu örtməli olduğunu başa düşməsi mümkün deyil! Ayılar yalnız Allahın özlərinə "vəhy etdiyi" (bildirdiyi) kimi hərəkət etməkdədir. Onları Allah bu şəkildə ovlanmağa programlaşdırmışdır. Çünki onlar da digər canlılar kimi Allahın qoruması altındadırlar.

SÜRƏTLİ ÜZGÜÇÜ SÜTİLƏR

Çoxunuzun televiziyadan və sirkərdən tanış olduğu bu sevimli heyvanlar həyatlarının böyük bir qismini suda keçirərlər. Çox yaxşı bir üzgüçü və dalğıcıdırlar. Biz necə quruda rahat və xoşbəxtiksə onlar da suda və buzda eyni şəkildə rahat və xoşbəxtidirlər. Bahar aylarında belə olduqları yerin temperaturu ən çox [-5] dərəcədir. Bizim belə bir soyuqda donmamaq üçün qat-qat geyinib, bir çox tədbirlər almağımız lazım olarkən, onlar heç üşüməzlər. Çünki kürkləri və bədənlərində yığıqları yağları üşümələrinin qarşısını alar.

Sutilər böyük sürülər halında yaşayrlar. Yaxşı, sizcə ana suiti bu böyük sürünün içində balasını necə tanıyar? Çox asan. Suiti balasını dünyaya gətirdikdən sonra ona bir tanışlıq öpüşü verər. Bu öpüş sayəsində balasının qoxusunu tanıyar və onu başqa balalarla heç qarışdırmaz.

Balalar doğulduqlarında körpə yağı deyilən bir yağla örtülü olaraq doğularlar. Kiçik bədənleri bu yağ sayəsində davamlı isti qalar. Bu yağ o qədər çoxdur ki, anası balaya üzmə dərsi verərkən kiçik suiti sanki xilasedici halqa taxmış kimi batmadan su üzərində qalar. Bunun səbəbi yağın sudan daha yüngül olmasıdır. Ana suitinin balasını öyrətməsi iki həftə davam edər. İki həftə sonra bala müstəqil hərəkət etməyi öyrənmişdir.

Bütün heyvanlar kimi suitilər da Rəbbimiz tərəfindən olduqları mühitin şərtlərinə görə yaradılmışlar. Bu da bizə Rəbbimizin nə qədər mərhəmət sahibi olduğunu sübut edər.

SMOKİNLİ PİNQVİNLƏR

Yırğalana–yırğalana yeriyan pinqvinlər əslində bir quş növüdür amma uça bilməzlər. Böyük qruplar halında yaşayrlar. Allah onları temperaturun $[-88^{\circ}]$ dərəcəyə qədər düşdüyü dondurucu mühitlərdə belə həyatlarını davam etdirə biləcəkləri mükəmməllikdə yaratmışdır. Hələ bir düşünün; biz qışda sviter, corab, əlcək deyərəkən nə hala gələrək. Amma pinqvinlər əyinlərinə heç bir şey geyməzlər. Üstəlik onların ayaqlarına geyəcək ayaqqabıları da yoxdur. Amma buz üstündə sürüşmədən asanlıqla yeriylər. Bundan başqa, evləri də olmayan pinqvinlər buz üstündə yaşayrlar. Bəs bu necə olur? Onlar, görəsən, heç üşümürlər? Xeyr, üşüməzlər. Çünki Allah pinqvinləri buzlarla dolu bir yerdə yaşaya biləcək şəkildə xüsusi olaraq yaratmışdır.

Pinqvinlərin sahib olduqları bədən xüsusiyyətləri insanlardan çox fərqlidir. Bu xüsusiyyətlərin nələr olduğuna bir baxaqmı?

Bəzən sayları 400 minə çatan bir qrupun üzvü olan bu sevimli canlılar qış gəldikdə dəniz kənarından cənuba doğru getməyə qərar verərlər. Bu ortaq qərar Allahın yaratdığı böyük bir möcüzədir. Qış mövsümünün gəldiyini anlayıb, aralarında razılaşaraq gedəcəkləri yeri qərarlaşdırmaları, ortaq bir gün təyin edib, heç bir etiraz olmadan birgə hərəkət etmələri yalnız Allahın sonsuz gücünün bu sevimli heyvanların üzərindəki hakimiyyəti olaraq açıqlana bilər. Əks halda bu heyvanların razılaşıb həyatları üçün əlverişli olan yerlərə birgə köç etmələri mümkün olmazdı.

Köç mövsümü eyni zamanda pinqvinlərin cütləşmə mövsümüdür. Bunu anlayan pinqvin ilk mərhələdə dərhal özünə bir yoldaş seçər. İkinci mərhələ yoldaşını itirməmək üçün onun mahnısını öyrənmək, yəni çıxardığı xüsusi səsi ayırd edə bilməkdir. Unutmayın ki, ağılı və zəkası olmayan bir pinqvinin 400 min pinqvinin arasından birini təyin edib, onun səsinə tanıya bilməsi Allahın gücünün və yaratmasındakı üstünlüyün bir başqa göstəricisidir.

Səs ayırd etməkdə bu həssaslıq bala pinqvinlər üçün də etibarlıdır. Balalar da ana-atalarını yalnız səslərindən tanıya bilərlər. Bir–birinə bu cür bənzəyən heyvanlar arasında, belə bir ayırım olmasaydı, həyatları qarmaqarışlıq olardı. Bu isə ancaq Allahın bənzərsiz tərtibi və onlara verdiyi xüsusiyyətlərlə təmin edilməkdədir.

Cütləşmənin ardınca dişi yalnız bir yumurta yumurtlayar. Erkək pinqvinin öhdəsinə düşən yumurtanın üzərində kürtə yatmaqdir. Təxminən $[-30^{\circ}]$ dərəcədə, 65 gün ərzində heç tərpanmədən bu vəzifəsini yerinə yetirməyə çalışrlar. Bu olduqca çətin bir dövrdür. Erkək pinqvin yerindən tərpanə bilmədiyi üçün yemək yeyə bilməyəcək. Ana pinqvin də uzaqlarda, doğulacaq bala üçün qida axtaracaq.

Siz [-30°] dərəcədə 65 gün ərzində heç yemək yemədən gözlədiyinizi düşünə bilərsinizmi? Bir insan üçün bu vəziyyətin nəticəsi ölümdür. Lakin pinqvinlər heç bir səbirsizlik və bezginlik göstərmədən bu fədakarlığı göstərirlər, Allahın özlərinə ilham etdiyi vəzifəni tərک etmədən sonuna qədər yerinə yetirirlər.

Keçən 2 aylıq kürtdən sonra erkək pinqvin kilosunun 3-də 1-ni itirir. Bunu 60 kiloluq bir insanın 40 kiloya düşməsi şəklində düşünə bilərik. Kürtdən çıxan bala pinqvin ilk iki ayı ana və atasının ayaqlarının arasında keçirir. Bu qorunma bala üçün çox əhəmiyyətlidir. Çünki səhvən 2 dəqiqə qədər qısa bir müddətdə belə buradan çıxması donaraq ölümünə səbəb olacaq. Ana və ataya bu qorumağı ilham edən Allahdır. Burada da Allahın qoruyan, himayə edən xüsusiyyətlərini görürük.

Bundan əlavə, soyuqdan qorunmaq məqsədiylə qrup halında toplanaraq bir-birinə sanki yapışan 400 min üzvlük pinqvin qrupu mükəmməl bir həmrəylik nümunəsi sərgiləyər. Gördükləri bu tədbirlə istiliyin davamlılığını təmin edərək istilik itkisini yarıya endirən sevimli pinqvinlər qrupun xaricində qalanları da sırayla aralarına alaraq onların da isinmələrini təmin edirlər. Pinqvinlər aralarındakı nizami poza biləcək ən kiçik bir etiraz olmadan nəsillər boyu böyük bir uyğunlaşma içində yaşamışdır və eyni nizam içində yaşamağa davam etməkdədirlər.

BALIQÇI PAFİNLƏR

Bu heyvanın adını daha əvvəl heç eşitməyə bilərsiniz. Amma indi tanıyınca həm çox sevəcək, həm də çox əylənəcəksiniz.

Bir çox insan pafinlərin bir pinqvin növü olduğunu hesab edər. Halbuki, pafinlər fərqli növ quşlardır. Aralarındakı ən böyük fərq isə pinqvinlərin əksinə pafinlərin uça bilmələridir. Pafinlər Şimal Qütbündə pinqvinlər isə Cənub Qütbündə yaşayırlar. Ən əhəmiyyətli oxşarlıqları hər iki heyvanın da soyuq mühitlərə asanlıqla uyğunlaşa bilmələridir.

Pafinlərin həyatları çox maraqlıdır. Bir pafin ailəsində ana və ata pafin, ümumiyyətlə, həyatları boyunca ayrılmazlar. Hər il bir bala pafin böyüdürlər.

Cütləşmə dövrünə gəldiyində, bütün il ərzində donuq rəngdə olan dimdiklərinin üstündə parlaq xətlər meydana gəlir. Ancaq bu xətlərin meydana gəlməsi təsadüf deyil. Bu xətlər müəyyən bir məqsədə xidmət etməkdədir və pafinlərə Allah bunları xüsusi olaraq vermişdir. Pafinlər bu xətlər sayəsində dimdiklərini bayraq kimi istifadə edərək uzaq məsafələrdən bir-birlərini başa düşürlər.

Siz istədiyiniz zaman burnunuzun üzərində tək rəngli bir xətt çıxarda bilərsinizmi? Deyək ki, doğuşdan belə bir xətt var. Öz-özünü bunu silə və ya yox edə bilərsinizmi? "Xeyr" cavabını eşidən kimiyik. Artıq siz də bilərsiniz ki, bu sənəti istədiyi rəngdə və böyüklükdə edə biləcək tək güc vardır: Rəbbimiz olan Allah.

Rəbbimiz üçün növbənöv quşlar yaratmaq, onların xüsusiyyətlərini yaşadıkları yerə görə nizamlamaq nə qədər çox asandırsa, bu xətləri yaradıb, yox etmək də o qədər asandır.

Pafinləri bu qədər gözəl və sevimli yaradan Allah onlara başqa maraqlı xüsusiyyətlər də vermişdir. İndi bu xüsusiyyətləri araşdırmağa davam edək:

Bala pafinlər 6 həftəlik ikən ana və atalarını tərk edib açıq dənizlərdə tək başına uçarlar. Sağlam bir pafin 25 ilə yaxın yaşaya bilər.

Pafinlər çox dərinlərə dala bilərlər. İnsanların onlar kimi dərinlərə dala bilməsi üçün nə qədər çox çalışmalı olduğunu bilirsinizmi? Əvvəlcə oksigen balonu taxmaları lazımdır. Həmçinin dərinlik artdıqca təzyiq də artacağından hər an ölüm təhlükəsiylə qarşı-qarşıyırlar. Buna görə dalma əməliyyatı çox böyük ustalıq tələb edir. Pafinlər o qədər dərinlikdə nəfəsini tutmağı və su üzünə təkrar çıxmaq üçün lazım olan üsulu necə və haradan öyrənmiş ola bilər? Rəbbimiz bir daha yaratma sənətindəki ucalığını və bənzərsizliyini bizlərə göstərməkdədir.

Budur, sizə bitmək bilməyən gözəlliklərdən bir nümunə daha: Ağız quruluşları sayəsində bir çox kiçik balığı eyni anda tuta bilən pafinlər üçün bilinən rekord say 62

balıqdır. Bir dəfədə bu qədər çox balığı ağızında tuta bilən ananın tək bir məqsədi vardır; balalarını bəsləmək! Bu halda ağızında bir çox balıq tutan bir pafin görsəniz bilin ki, onun bəslədiyi bala bir pafini var.

GÖYLƏRİN HAKİMLƏRİ: QUŞLAR

Məgər onlar Allaha tabe olub havada uçan quşları görmürlərmi? Onları havada saxlayan ancaq Allahdır. Həqiqətən, bunda iman gətirən insanlar üçün dəlillər vardır. (Nəhl surəsi, 79)

Hərhalda hamınız ağılınzdan quş kimi uçmağı keçirmisiniz. Quşlara baxaraq uçmağın asan olduğunu hesab edə bilərsiniz, amma uçmaq heç də asan bir iş deyil! Quşlara görə asan olsada, insanlara görə çox çətinidir...

Quşlar ilk havalandıqlarında çox enerji sərf etmək məcburiyyətindədirlər, çünki bütün bədən ağırlıqlarını incəcik qanadlarıyla qaldırmaları lazımdır. Amma bir dəfə uçmağa başladıklarında istirahət edə bilmələri üçün Allah onlara asanlıqlar təmin etmişdir. Havada küləyə özlərini buraxaraq uzun müddət uça bilən quşlar bu şəkildə az enerji sərf etdikləri üçün hələ-hələ yorulmazlar. Küləyin təsiri keçincə isə təkrar qanad çırpmağa başlayarlar. Bu xüsusiyyətləri sayəsində quşlar çox uzaqlara köç edə bilirlər. Allahın yaratdığı bu asanlıq sayəsində quşlar uzun məsafələrə uça bilirlər.

Quşların içində 1000 km-dən 40.000 km-ə qədər məsafədə köç edən növlər vardır. Dünyanın çevrəsinin uzunluğunun 40.000 kilometr olduğunu düşünsəniz, quşların uça biləcəkləri məsafənin uzunluğunu daha yaxşı anlayarsınız. Dənizləri keçərkən heç bir şəkildə dayanma və istirahət etmə imkanları yoxdur. Bu uzun səfərlərində quşların istiqamətlərini necə tapdıqları da hələ aydın ola bilməmişdir. Hər il quşlar heç çaşmadan istədikləri yerə köç edə bilməkdədirlər. Bu istər bala bir quş olsun, istərsə yaşlı bir quş olsun fərq etməz.

İnsanlara maraqlı gələn digər bir mövzu da quşların bədənlərinə nisbətən çox incə və kiçik olan ayaqlarının bütün ağırlıqlarını necə daşıya bildiyidir. Hələ bir düşünün, incəcik bir ayağın içində bir çox əzələ, damar və sinir var! Amma yenə də son dərəcə incəcikdir... Əgər quşların ayaqları daha qalın və kobud olsaydı uçmaları olduqca çətinləşərdi.

Az qala bütün quşlar yatarkən tək ayaqları üzərində dayanarlar. Bədən ağırlıqlarını bu ayağın üzərinə verdiklərindən tarazlıqlarını itirməzlər. Çünki Allah quşları belə möhtəşəm bir tarazlığı təmin edəcək xüsusiyyətdə yaratmışdır.

Quşların ən yaxşı duyğu orqanlarından biri gözləridir. Allah quşlara uçma qabiliyyətləri ilə yanaşı üstün bir görmə qabiliyyəti də vermişdir. Çünki başlı-başına bir möcüzə olan uçmaq üstün bir görmə qabiliyyəti ilə dəstəklənmədiyi müddətcə son dərəcə təhlükəli olacaq. Quşlar uzaqdakı obyektləri insanlardan daha dəqiq görmə gücünə və daha

geniş bir görmə bucağına sahibdirlər. Beləcə, təhlükələri əvvəldən fərq edərək uçuşlarının istiqamətini və sürətini nizamlayırlar.

Quşların gözləri göz yuvalarına sabit oturmuşdur. İnsanlar kimi gözlərini hərəkət etdirə bilməzlər. Amma quşlar başlarını və boyunlarını sürətlə çevirərək görmə sahələrini böyüdürlər.

Bundan başqa, bayquş kimi gecə quşlarının çox böyük gözləri vardır. Gözlərindəki bəzi xüsusi hüceyrələr zəif işığa qarşı həssasdır. Məsələn, tüklüayaq bayquşun görmə itiliyi insana nisbətən 100 qat daha yaxşıdır. Bu xüsusiyyəti sayəsində bayquş gecələri çox yaxşı görüb ovlana bilməkdədir.

Su quşlarının gözləri isə suyun içində çox dəqiq görə biləcək bir şəkildə yaradılmışdır. Biz suyun altında 45 saniyə belə gözümüzü açıb baxa bilməzəkən, su quşları başlarını suya salıb çıxararaq sudakı bəcək və molyuskaları asanlıqla tutarlar. Qarınlarını doyurmaq üçün tək yolları bu olduğundan, ovlanacaqları suyun içini dəqiq görmələri lazımdır. Buna görə Allah bu quşların gözlərində sualtında görməyə uyğun bir quruluş yaratmışdır. Bunun sayəsində quşlar suyun altını bizim kimi bulanıq deyil, aydın görər və dərhal ovlarına doğru üzərlər.

Eşitmək də quşlar üçün çox əhəmiyyətlidir. Bəzi quşlarda çox alçaq səsləri çox rahat eşitmələrini təmin edən qulaq pərdələri vardır. Suyun altında və qaranlıqda yaxşı görə bilmək, çox alçaq səsləri eşidə bilmək insanda olmayan xüsusiyyətlərdir. Onsuz da bizim bunlara çox da ehtiyacımız yoxdur. Çünki bu xüsusiyyətlərə sahib olmadan da həyatımızı rahatlıqla davam etdirə bilirik. Amma quşların bu xüsusiyyətlərdən məhrum olaraq qidalanmaları, balalarını doyurmaları, həyatlarını və nəsillərini davam etdirmələri mümkün deyil.

Bayquşların qulaqları səsə qarşı çox həssasdır. Eşitmə nisbətləri insanlardan daha çoxdur. Bayquşların üzünün iki tərəfində saça oxşar tüklər var və bunlar səs dalğalarını yığıb qulağın içinə göndərər. Bu tüklər həmçinin bir qulağı digər qulaqdan ayırır, beləcə sağ tərəfdən gələn səs, böyük ölçüdə sağ qulaq tərəfindən eşidilər. Bununla yanaşı qulaqlar bayquşun başında simmetrik olaraq yerləşməzlər. Biri digərindən daha yüksəkdədir. Beləcə, bayquş səsləri hər tərəfli olaraq dinləyər və səs çıxaran canlıyı görməsə belə onun harada olduğunu, səsin qaynağına görə doğru olaraq təsbit edər. Bu, ovu tapmağın çox çətinləşdiyi qarlı havalarda əhəmiyyətli bir üstünlükdür.

Bəzi quşlar düşmənlərini yanıltmaq üçün müxtəlif şəkillərdə səslər çıxardarlar. Məsələn, ağac dəliklərində yuva quran bir çox quş narahat edildiyində bir ilan kimi fisıldayar. Yuvaya hücum edən yırtıcı heyvanlar da, dəlikdə yəqinliklə bir ilan olduğunu düşünərək bu dəliyi qurdalamazlar.

Həmçinin, Rəbbimiz bəzi quşların suya girdiklərində sürətli üzmələrini təmin etmək üçün onların ayaq barmaqlarının arasını pərdəli yaratmışdır. Eynilə bir üzgəc kimi. Üzərkən ayağınıza üzgəc taxsanız sürətinizin nə qədər artdığını hiss edə bilərsiniz. Belə ki, bəzi quşlar doğuşdan bu üzgəclərə malikdir.

Bəzi quşlar da balalarını düşmənlərindən qorumaq üçün saxta yuvalar qururlar. Xüsusilə, Afrika və Hindistanda quş yumurtasıyla qidalanan heyvanlar çoxluq təşkil edir. Buna görə Afrika torağayları çoxlu sayda saxta yuva quraraq bunların arasında gizlədikləri həqiqi yuvalarındakı yumurtalarını qoruyurlar. Tropik bölgələrdəki ağaclarda yaşayan ilanlar çox zəhərlidir. Bu səbəblə eyni bölgədə yaşayan Çulha quşu koloniyalarının yuvalarının girişləri gizli və kompleksdir. Həmçinin bu quşlar başqa bir tədbir olaraq da yuvalarını həm budaqları tikanlı Akasiya ağaclarında qururlar, həm də çoxlu sayda boş, yəni saxta yuva qururlar.

Hər gün önümüzədən uçub gedən quşların dimdiklərinə heç diqqət yetirdinizmi? Növlərinə görə fərqli-fərqli olan bu dimdiklər çox əhəmiyyətli vəzifələri yerinə yetirəcək şəkildə yaradılmışdır. Quşların dimdikləri yaşadıkları mühitdə qidalanmalarına ən uyğun formalardadır. Məsələn, balıqla qidalanan quşların dimdikləri, ümumiyyətlə, balıqları asan ovlaya bilmələri üçün uzun və çömçə şəklindədir. Bitkiylə qidalananların dimdikləri isə qidalandıqları bitki növünə görə o bitkilərə ən rahat çata biləcəkləri formadadır. Rəbbimiz olan Allah yer üzündə yaşayan bütün canlılara ehtiyac duyduqları xüsusiyyətləri əskiksiz və qüsursuz olaraq vermişdir.

UZUN AYAQLI LEYLƏKLƏR

Baharın ilıq günlərində çərpələng uçurarkən səmada gördüyümüz minlərlə ağ böyük quşlar leyləklərdir. Leyləklər 1–1.5 m hündürlükdə, böyük dümağ qanadları, uzun qara quyruqları olan iri, köçəri quşlardır. Dimdiklərinin və uzun ayaqlarının qırmızı olması leyləklərə təbii olaraq sevimli bir ovqat qazandırır.

Leyləklərin ən çox diqqət çəkən xüsusiyyətləri uçuş formalarıdır. Dimdiklərini irəli, ayaqlarını geriyə doğru uzadaraq uçarlar. Leyləklərin bu estetik uçuş formaları onlara havanı yararaq daha sürətli uça bilmə imkanı yaradır.

Leyləklər hər il böyük sürülər halında köç edirlər. Bunun səbəbi soyuq bölgələrdə yaşaya bilməmələridir. Vətənimizə köç edən leyləklər bizə isti yaz günlərinin müjdəsini verirlər. Leyləklər yaz mövsümündə Avropadan Şimali Afrikaya, Azərbaycandan Yaponiyaya qədər uzanan, iqlimin yumşaq keçdiyi qurşaqda həyatlarını davam etdirirlər. Havalar soyumağa başlamamış Cənub Yarımkürəsinə, tropik Afrikaya və Hindistana köç edirlər.

Leyləklərin Cənub Yarımkürəsinin həmin tarixlərdə istiləşməyə başladığını haradan bildikləri isə təəccüblüdür, hətta bu bir möcüzədir. Ancaq daha təəccüblü olan aradan bir il keçib təkrar yaz gəldikdə leyləklərin minlərlə kilometr yolu geri qayıdıb köhnə yuvalarını tapmalarıdır.

Bəli! Səhv oxumadınız...

Leyləklər bir il əvvəl qurduqları yuvalarını tapıb təkrar oraya yerləşirlər. Yaxşı, necə olar ki, bu qədər uzun bir zaman sonra, o qədər uzaq məsafələri qət edib gələrlər və sanki əllərində bir kompas varmış kimi, köhnə yuvalarını heç çaşmadan, dərhal tapa bilirlər? Təbii ki, bu cür güclü bir yaddaş və belə möhtəşəm bir istiqamət tapma duyğusunu leyləklərə hər şeyin yaradıcısı, Rəbbimiz olan Allah ilham etməkdədir.

Bir də bu çəlik qıçlı leyləklər köç edərkən dənizlərin üstündən keçməzlər. Bunun səbəbi yorulduqlarında istirahət edəcəkləri bir quru parçası tapa bilməməkdən ehtiyat etmələridir. Buna görə İstanbul boğazı, Cəbəllütariq boğazı və Süveyş kanalı kimi dar su sahələrinin üzərindən keçməyi seçirlər.

İnsanlardan qaçmayan leyləklər yuvalarını binaların, ağacların, odun yığınlarının və bacaların təpələrində qururlar. Ümumiyyətlə, bütün leylək sürüləri birlikdə köç edirlər. Avropaya çatdıqda müəyyən bir müddət burada qalırlar. Bir müddət sonra, əsasən, aprel ayının ilk həftəsində, erkək leylək çöplərdən gözəl bir yuva qurur. Bayaq da söylədiyimiz kimi hər il eyni yeri seçər. Yuvanı vasvasılıqla qoruyar və yalnız yemək axtarmaq üçün, qısa vaxt ərzində yuvadan ayrılır. Leyləklərin bəzi növləri də bataqlıqlarda, ağac təpələrində yuva

qurar və qruplar halında yaşayırlar. Bir sərv ağacında 12 böyük leylək yuvasına rast gələ bilərsiniz. Quşların qruplar halında yaşamasına Quranda da diqqət çəkilmişdir:

Yer üzündə gəzən heyvanların və göydə uçan iki qanadlı quşların hamısı sizin kimi ümmətlərdir. Biz Kitabda heç bir şeyi nəzərdən qaçırmadıq. Sonra onlar Rəbbinin hüzuruna toplanılacaqlar. (Ənam surəsi, 38)

Yaxşı, leyləklərin bir-birləri ilə necə əlaqə qurduqlarını bilirsinizmi?

Leyləklər dəyişik səslər çıxararaq yox, dimdiklərini tıqqıldadaraq bir-birləriylə əlaqə qururlar. Bizə sanki bir-birinin eynisiymiş kimi gələn “tıq-tıq” səsləriylə bir çox şeyi izah edə bilərlər.

Sizə bir sual daha, leyləklərin rəqs etdiklərini bilirsinizmi?

Bəli, sualı doğru anladınız. Erkək leylək və yoldaşı bir yerə gəlincə dimdiklərini tıqqıldadaraq, qanad çırparaq rəqs edirlər. Bu rəqsin ən böyük xüsusiyyəti erkək leyləyin dişinin diqqətini çəkməyə çalışmasıdır. Leyləklərin hardasa bir insan boyunda olduğunu düşünsəniz rəqslərinin nə qədər maraqlı olduğunu gözlərinin qarşısında canlandırma bilərsiniz.

Təbii ki, leyləklərin hamısı eyni boyda olmaz. Ən kiçik leylək növü Asiya və Afrikada yaşayan açıq dimdikli leyləklərdir. Dimdiyini yumduğu zaman dimdiyini yalnız başı və axırı örtülər, ortası açıq qalar. Bu dimdik leyləyin ilbiz və molyusk qabıqlarını daha asan yeyə bilməsinə şərait yaradar.

Allahın heyvanları bu qədər müxtəlif, gözəl və sevimli yaratması bizim imanımızın artmasına, hər baxdığımız şeydə Allahın ucalığını və mükəmməl yaratmasını görə bilməyimizə, ayələrini (Allahın varlığının dəlillərini) anlayıb tanıya bilməyimizə kömək olar.

ÇƏHRAYI QUŞ: QIZILQAZ

Heç televiziya da çəhrayı, uzun boyunlu və uzun ayaqlı bir quş gördünüzmü? Bax, bu quşa “qızılqaz” deyilir. Qızılqazlar yumurtalarını palçıqlı və dayaz olan göllərə qoyarlar. Maraqlı olan isə dişinin yumurtasını tez quruyan palçıqdan qurduğu yuvaya qoymasındır.

Özünü bu quşun yerinə qoyun! Belə bir yuva qurmaq istədiyinizi düşünün. Əvvəlcə hansı palçıqın daha yaxşı qurduğunu kəşf etməyiniz, sonra da balanın yumurtadan harada daha rahat çıxacağını yoxlayıb tapmağınız lazımdır. “Günəş altına qoysam yaxşıdır, yoxsa kölgəyə?” kimi bir çox suala cavab tapmağınız şərtidir. Halbuki, hər qızılqaz bunu necə edəcəyini bilər. Həmçinin bir ay ərzində uzun ayaqlarına baxmayaraq heç narahat olmadan kürtə yatıb balasının yumurtadan çıxmasını gözləyər.

Siz olsanız o nəhəng bədəninizə baxmayaraq yumurtanın üstünə oturmağa cəsarət edərsinizmi? Oturduğunuz təqdirdə yumurtanın qırılıb qırılmayacağını hesablamağa bilərsinizmi? Əlbəttə, bunu hesablamağınız çox çətin olacaq. Belə ki, qızılqaz bunların hamısını heç planlamadan, sınaqdan keçirmədən təbii olaraq edir. Çünki Rəbbimiz ona nə etməli olduğunu öyrətmişdir.

Dəbdəbəli rəngləriylə və uzun boyunlarıyla diqqət çəkən qızılqazlar eyni zamanda yaxşı bir üzgüçüdürlər. Qızılqazların pərdəli ayaqları üzmələrini asanlaşdırır. Bu pərdə ayaqların yastı və geniş bir formada olması qızılqazların yumşaq palçıq üzərində belə batmadan asanlıqla yeriyə bilmələrini təmin edir. Həmçinin barmaqları arasında olan torlar genişlənərək qızılqazın suyu itələyə bilməsi üçün şərait yaradır. Göründüyü kimi, Allah qızılqazları həyatda qala bilmələri üçün lazımlı olan hər şəraitlə birlikdə yaratmışdır.

ZƏRİF QU QUŞULAR

Gömgöy suların üzərində zərif və uzun boyunları, iri gövdələri ilə dümağ qu quşuları qürurlu bir şəkildə asta-asta süzülərlər. Görünüşdəki bu zadəganlıq hər kəsdə onlara heyranlıq oyandırır. Bu qədər gözəl və estetik yaradıldıqları üçün bəzək quşu olaraq tanınarlar.

“Çirkin ördək balası” nağılını, bəlkə də, eşitmişiniz. Bu nağılda izah edildiyi kimi qu quşu balaları yumurtadan çıxdıqlarında çox çirkin olarlar. Qəhvə rəngi, ya da krem rəngindədirlər. Qısa boyunlu və sıx tüklərlə örtülü olaraq yumurtadan çıxan balalar bir neçə saat ərzində qaça biləcək və üzə biləcək vəziyyətə gələrlər. Ana və ataları balalarına bir neçə ay ərzində diqqətlə baxarlar. Sonda çirkin bala möhtəşəm bir qu quşuna çevrilər. Bu balaların bu qədər qısa müddətdə üzə bilmələri və dəyişərək çox gözəl bir görünüş qazanmaları ancaq Rəbbimizin yaratma sənətindəki mükəmməllik sayəsində olar. Bir ayədə bildirildiyi kimi Allah **“yaratdığı hər şeyi ən gözəl şəkildə yaratmış”** olandır. (Səcdə surəsi, 7)

Qu quşuların “trumpeter” adı verilən bir növü inkişaf etməkdə olan yumurtalarının isti qalmalarını təmin etmək üçün yumurtaların üzərinə oturlarlar. Yalnız bəzən ayağa qalxaraq yumurtaları çevirərlər. Beləcə, istiliyin hər yerə bərabər paylanmasını təmin etmiş olarlar. Şübhəsiz ki, yumurtalarının necə bir qayğıya ehtiyacları olacağını qu quşulara ilham edən Allahdır.

Qu quşular Allahın onlara verdiyi qabiliyyət sayəsində həm su üstündə, həm də havada ən sürətli gedən su quşlarıdır. Suda quruya nisbətən daha rahat yaşayan qu quşuları pərdəli ayaqları sayəsində çox sürətli üzərlər.

Havalar soyuduqda uçaraq köç edən qu quşuları çox hündürdən və çarpaz bir xətt şəklinə düzülərək uçarlar. Bu vaxt qarşılaşdıqları güclü külək axınını yarmaq üçün "V" formasında irəliləyirlər. Bu ağıllı üsul daha sürətli uçmalarını və yol boyunca yorulmadan irəliləmələrini təmin edər. Təbii ki, müasir bir fizika məlumatı tələb edən bu üsulu qu quşuların özlərinin kəşf etməsi qeyri-mümkündür. Hər şeyi bilən Allah onlara bu şəkildə uçmalarını ilham etdiyi üçün belə uçarlar.

Məgər onlar başları üzərində dəstə-dəstə pərvazlanıb uçan, hərdən də qanadlarını yığan quşları görmürlərmi? Onları havada ancaq Mərhəmətli Allah saxlayır. Şübhəsiz ki, O, hər şeyi görür. (Mülk surəsi, 19)

Qu quşular bataqlıqların, dərələrin, göllərin dibində tapdıqları bitkilərlə qidalanarlar. Uzun boyunları qidalara çatmalarını asanlaşdırır. Ördəklər kimi suya dala bilərlər və qısa

dalıřlarında heç bir çätinliklə qarşılaşmazlar. Qu quřuların bitkiləri qoparmasının faydalı bir istiqaməti də vardır: Bəzi bitkilər torpaq qabardıldıqca böyüyərlər və yetkinləşərlər. Elə qu quřu yemək tapmaq üçün dibi qarışdırdıqca bitki örtüyünün inkiřafını təmin edər. Beləliklə, özlərindən sonra yaşayacaq heyvanlar üçün bol–bol bitki yetişməsinə səbəb olurlar. Rəbbimiz, beləliklə, qu quřularını vasitəçi edərək bitki örtüyünün inkiřafını təmin edər.

DƏVƏQUŞULARI

(O QƏDƏR BÖYÜKDÜR Kİ, UÇA BİLMİR!)

Dəvəquşular dünyadakı ən böyük quşlardır. Boyları bizim boyumuzdan daha uzundur. Bir dəvəquşu təxminən 2.5 metr uzunluğunda və təxminən 120 kq ağırlığındadır.

Orta Afrikada qruplar halında yaşayan bu quşlar uçma qabiliyyətinə sahib deyillər. Amma Allah onlara düşmənlərindən xilas olmaları üçün başqa bir xüsusiyyət vermişdir. Uzun ayaqları ilə çox sürətli qaçarlar, o qədər sürətlidirlər ki, heç bir insan qaçaraq onlara çata bilməz. Dəvəquşu heyvanlar aləmindəki ən sürətli qaçan iki ayaqlı heyvandır və 1 saatda təxminən 70 kilometrlik bir sürətə çata bilir. Və indi sizə çox maraqlı bir şey söyləyək:

Dəvəquşunun hər bir ayağında yalnız iki barmağı var, bilirsinizmi? Üstəlik, bu barmaqların biri digərindən daha böyükdür və dəvəquşular yalnız bu böyük barmaqlarının üzərində qaçarlar.

Həmçinin, dəvəquşular sürətli qaçmalarını təmin edən uzun ayaqları sayəsində mahir bir döyüşçüdürlər. Ayaqlarıyla təpik atarlar və pəncələriylə düşmənlərinə qarşı özlərini rahatlıqla müdafiə edirlər.

Dünyanın bu ən böyük quşunun yumurtası da quş yumurtalarının ən böyük olanıdır. Bu nəhəng yumurtalar üçün qumda geniş bir çuxur qazar və bütün yumurtaları bura qoyar. Lakin 10–12 dənə yumurtladıqlarında çuxurun böyüklüyünü də ona görə nizamlamaladırlar. Əgər dəvəquşu çuxuru qumda yox, torpaqda qazsaydı, bu çox zaman alardı və quşun daha çox enerji sərf etməsinə səbəb olardı. Həqiqətən, də qumun daşınması torpağa görə daha asandır. Qumu əlinizlə belə eşələyə bilərsiniz, lakin torpaq üçün heç olmasa bir bel lazımdır. Elə bu səbəblə, Allahın ilhamıyla hərəkət edən dəvəquşular qazmaq üçün torpağı yox, ən az əmək sərf etdikləri qumu seçərlər. Sonra da yumurtaların üzərini asanlıqla yenə qumla örtərlər.

Dəvəquşular haqqındakı bir başqa maraqlı məlumat da sürüdəki bütün yumurtaları qorumağı tək bir dişinin boynuna götürməsidir. Ancaq yuva müəyyən sayda balanı saxlaya bildiyi üçün bu dişi üstünlüyü öz yumurtalarına verəcək. Dəvəquşular öz yumurtalarını qabıqların üzərindəki hava dəlikləri sayəsində ayırd edirlər.

Yumurtadan çıxan balalar zəif və gücsüzdür. Hər an yırtıcı bir quşa yem ola bilərlər. Ancaq balalar bir təhlükə ilə qarşılaşdıqlarında özlərini qorumaq üçün yerə sərilərək ölmüş təqlidi edirlər. Bu şəkildə, düşmənləri onların ölü olduğunu düşünərək onlara hücum etməz. Bu təqlidi bütün balalar eyni şəkildə tətbiq edər.

Hələ dünyaya yeni gələn bir quşun bunu düşünməsi və ya öyrənməsi qeyri-mümkündür! Yaxşı, onda necə olar ki, bir quş doğular-doğulmaz sanki bir aktyor kimi belə bir rol oynamaq qabiliyyətinə sahib ola bilər? Cavab çox aydındır. Allah "Rəb" yəni öyrədən, təlimləndirən sifətiylə başqa heç bir müdafiəsi olmayan bu balalara belə təsirli bir qorunma üsulunu öyrətmişdir.

BƏZƏKLİ TOVUZ QUŞU

(HEYVANLAR ALƏMİNİN ƏN BƏZƏKLİSİ)

Əgər zooparka getmisinizsə, sizə bəzəkli qanadlarını açaraq şou göstərən mükəmməl görünüşlü tovuz quşunu da mütləq görmüşsünüzdür. Tovuz quşlarının ən əhəmiyyətli xüsusiyyətləri xəyal belə edilməyəcək gözəllikdə rənglərlə bəzənmiş bir quyruğa sahib olmalarıdır. Ancaq burada təsvir edilən quyruğun sahibi yalnız erkək tovuz quşudur. Başı və boynu mavi olan tovuz quşunun quyruğundakı "telek" adlı tükləri zərli yaşıl rəngli olub uclarında da bu mükəmməl sənəti tamamlayan yumru xallı bir hissə var.

Ancaq bu möhtəşəm görünüşü həmişə görə bilməzsiniz. Görmək üçün tovuz quşularının cütləşmə vaxtını gözləməlisiniz. Erkək tovuz quşu quyruğunu yalnız cütləşmə dövrü əsnasında dişinin diqqətini çəkmək üçün yelpik formasında açar.

Burada düşünməli olan budur: Özünü görə bilməyən tovuz quşu quyruğunu açıdıqda bu qədər gözəl və cazibədar göründüyündən necə əmin ola bilər? Bunun biri tərəfindən öyrədilməsi lazım deyilmi? Şübhəsiz ki, belə bir gözəlliyi yaradan Rəbbimiz ona quyruğundan ən gözəl şəkildə istifadə etməsini də ilham etmişdir.

Yaxşı, bəs belə qüsursuz bir görünüş tovuz quşunun öz səyiylə meydana gələ bilərmi? Ya da bu heyranlıq yaradan rəng uyğunlaşması təsadüfən meydana gələ bilərmi? Əlbəttə ki, bunlar qeyri-mümkündür. Sizə bir yoldaşınız gəlsə və evinizdəki bir tablounun təsadüfən, öz-özünə, boyaların tökülməsiylə meydana gəldiyini söyləsə inanarsınızmi?

Əlbəttə, inanmazsınız! O halda tovuz quşunun heç bir tablo ilə müqayisə edilməyəcək qədər mükəmməl quyruğu da özbaşına meydana gəlməmişdir. Bu rəng uyğunlaşmasını və cazibədarlığı görüb heyran olmayan insan yoxdur. Çünki bu qüsursuzluğu yaradan bənzərsiz bir yaratma gücünə sahib olan Allahdır.

TƏQLİDÇİ QUŞ: TUTUQUŞU

Tutuquşular dünyanın isti bölgələrində böyük bir toplu halda yaşayan çox rəngli ictimai quşlardır. Yemlərini yoldaşlarıyla bölüşmə səxavətliliyi göstərmələri son dərəcə maraqlıdır. Ekvatorial meşələrdə tutuquşu sürüləri ağacların üstündə səs-səsə verib uçuşurlar. Başqa bir sürünün verdiyi cavablardan meyvə dolu ağacların yerlərini öyrənərlər.

Tutuquşular yemlərini ayaqlarıyla tutub sanki buterbrod yeyirmiş kimi dişləyərlər. Ev tutuquşularının ən sevdiyi yeməklərdən biri bizim də sevərək yediyimiz günəbaxan tumudur. Yumru dillərinin köməyiylə yeyilməsi bir az zəhmət tələb edən tumların qabığını asanlıqla ikiye ayırıb içini yeyərlər.

İldə 2–8 arasında yumurtalayrlar. Kürt dövründə (yəni balalar hələ yumurtada ikən) erkək və dişi tutuquşular növbə ilə yumurtanın üstündə yatarlar. Tüksüz olaraq yumurtadan çıxan balalar ana və atasının ağızlarında onlar üçün hazırladıqları həzm edilmiş yemlərlə bəslənərlər.

Tutuquşuların ən böyük xüsusiyyəti səsləri təqlid etmələridir. Tez-tez eşitdikləri sözləri eynilə söyləyə bilərlər. Amma söylədiklərini özləri başa düşməzlər, yalnız eşitdikləri səsin eynisini çıxararlar. Hətta zəng və telefon səsinə belə təqlid edərlər. Ona görə evdə tutuquşu saxlayırsınızsa tez-tez qapının və telefonun çaldığına aldana bilərsiniz.

Bu parlaq rəngli və danışqan heyvanlar yer üzündə yaradılmasaydı biz belə bir canlının varlığını xəyal belə edə bilməzdik. Yəni “tutuquşu deyə rəngarəng bir quş olsaydı və insanların danışmalarını təqlid edə bilsəydi” deyə düşünə bilməzdik. Allahın bizə öyrətmədiyi, ya da göstərmədiyi heç bir şeyi öz başımıza hazırlaya bilmərik, xəyal belə edə bilmərik. Yaratma, nümunəsiz və bənzərsiz var etmə sifətləri yalnız uca Rəbbimizə aiddir. Bu həqiqəti Allah Quranda belə bildirmişdir:

O, Xaliq, yoxdan Yaradan, Surətverən Allahdır... (Həşr surəsi, 24)

Allah bizim üçün bu cür növbənöv gözəlliklər yaradır. Hər an hər yerdə davamlı bizə möcüzələrini göstərir. Bütün bunların qarşılığında Allahın bizdən istədiyi isə bu mükəmməl yaradılışındakı sonsuz gözəllikləri görüb Ona şükr etməyimiz, yəni Ona təşəkkür etməyimiz və Onu heç bir zaman aqlımızdan çıxarmamağımızdır.

Siz də bundan sonra bunun kimi gözəlliklər gördüyünüzdə Allaha şükür edin və başqalarına da şükür etmələri üçün gördükləriniz haqqında danışın.

YAŞIL BAŞ ÖRDƏKLƏR

“Yırğalana–yırğalana yerimək” dedikdə ağılıza ilk nə gəlir? Ümumiyyətlə, insanların ağılına, yırğalana–yırğalana gedərək analarını izləyən ördək balaları gəlir.

Ördəklər qidalanarkən iki üsuldən istifadə edirlər: Bəziləri üzərkən, dibə dalmadan böcəklər və bitkilərlə qidalanarlar. Bunları tez–tez başları və gövdələrinin ön hissəsi suya salınmış, quyruqları dik vəziyyətdə yemək axtararkən görürsünüz. Ördəklərin bəzi növləri isə suya dalaraq qidalarının demək olar ki, hamısını suyun altından əldə edirlər. İri pərdəli ayaqları suya dalmalarına kömək edər, lakin buna görə quruda yerimələri çətin olar. Onsuz da nəsil vermə mövsümü xaricində sudan çıxmazlar.

Ördək kimi su quşları havanı bədənlərinin içində daşıyalar. Bu, suyun üstündə qalmalarını təmin edən səbəblərdən biridir. Bir ördəyin bədənində kiçik şarlara bənzəyən hava kisəcikləri var. Bu kisəciklər havayla dolduqlarında ördəyin suyun üzündə qala bilməsinə imkan yaradır. Ördək dalmaq istədiyində hava kisəciklərindəki havanı bədənindən boşaldar. Bədəninin içində daha az hava qaldığı üçün asanlıqla suyun içinə batar.

Həmçinin, su quşlarının çoxu yaxşı üzgüçüdür. Yaxşı üzmələrinin bir səbəbi də ayaq barmaqlarının arasındakı torlardır. Bir ayaqlarını geriye itələdiklərində bu torlar onlara daha çox itələmə qüvvəsi vermək üçün genişlənər. Su quşlarında yaxşı üzmək üçün lazım olan bütün xüsusiyyətlərin bir yerdə cəmlənməsi, əlbəttə ki, bir təsadüf nəticəsində reallaşmamışdır. Bu xüsusiyyətlərin hamısını su quşlarına onları yaradan Allah vermişdir.

Erkək ördəklər diş ördəklərdən daha parlaq tüklərə sahibdirlər. Yuvasında kürt yatmış dişilər üçün bu əhəmiyyətli bir müdafiədir. Çünki solğun rəngləri sayəsində düşmənləri onları görə bilmədiyi üçün dişilər yuvalarında daha təhlükəsizlikdə olurlar. Dişilərin ətrafa uyğun solğun rəngləri və kamuflyaj formaları onları yaxın məsafədə belə görməyi olduqca çətinləşdirir. Erkəklər kürt yatmaz və yuva quran dişilərini qorumaq üçün parlaq rəngli tüklərini istifadə edərək düşmənlərin diqqətini özlərinə çəkirlər. Bir düşmən yuvanın yaxınına gəldiyində erkək dərhal qanadlanaraq, çoxlu səs–küy salar və düşməni yuvadan uzaqlaşdırmağa bilmək üçün əlindən gələnləni bütün səyi göstərir.

Sıraya düzölmüş halda gəzən ördəklərin yetkin olanları balalarla nadir olaraq maraqlanarlar. Balalar yumurtadan çıxdıqdan bir neçə saat sonra qaçıb üzməyə, öz başlarına qidalanmağa başlayarlar. Balaca ikən belə necə qidalanacaqlarını bilən balalar Allahın onlara ehtiyacları olan mövzuları ilham etməsiylə həyatlarını davam etdirirlər.

Özünü bir düşünün. Əgər doğulduqdan bir saat sonra sizi suya atsaydılar nə olardı? Təbii ki, su udub boğulardınız. Amma Rəbbimiz ördək balalarına doğuşdan üzmə qabiliyyəti verdiyi üçün onlar boğulmazlar.

Ördəklərin uçarkən saatda 50 km sürəti aşdıqlarını bilirdinizmi? Yaxşı, ətraflarındakı vəhşi heyvanlara yem olmamaq üçün də uçarkən dayanmadan istiqaməti dəyişdirdiklərini necə, bilirdinizmi? Ördəklərin istiqaməti dəyişdirməyi haradan bildikləri sualına bir cavabı olan varmı? Əlbəttə, bu da Allahın digər canlılara verdiyi xüsusiyyətlər kimi sevimli ördəklərə özlərini qorumaları üçün verdiyi bir xüsusiyyətdir.

RƏNG MÖCÜZƏSİ: KƏPƏNƏKLƏR

Kəpənəklərin ilk doğulduqlarında o rəngarəng qanadları olmadığını bilirdinizmi?

Bəli, kəpənəklər qanadsız doğularlar. Sizin çöllərdə, bağçalarda gördüyünüz formalarına çatmaları üçün dörd mərhələdən keçmələri lazımdır. Bəziləri 24 saat, bəziləri 1–2 ay ömürə sahib olan kəpənəklər yumurtadan bir qurduq olaraq çıxarlar. Qurduqlar böyüdükdə kiçik sevimli bir tırtıl olar və kəpənəyin ikinci mərhələsi başlayar.

Tırtılın bədənində cəmi 14–15 halqa vardır. Başında kiçik gözləri, ağız qismində bizim dişlərimiz kimi çeynəməyə və əzməyə yarayan çənəsi olar. Gövdəsinin ön qisimində, qarnına qədər olan hissədə 8 ayağı var. Kəpənək hələ tırtıl ikən qanadları yoxdur və bığcıqları çox qısadır. Tüpürcək vəziləri isə bir növ ipək ifraz edər.

Tırtılların digər canlılar kimi böyüdükcə boyları uzanmaz. Onlar böyüdükcə öz dərilərinə sığa bilməyəcək qədər kökəllər. Axırda tırtıllar yavaş–yavaş dərilərini cıraqa ondan xilas olurlar. Əvəzinə kökəlmiş bədənələrinə daha uyğun olan yeni bir dəri çıxararlar. Tırtıl böcək yeyən quşlar üçün çox ləzzətli bir canlıdır. Buna görə Rəbbimiz tırtılların özlərini qorumaları üçün onlara müxtəlif gizlənmə üsullarını öyrətmişdir.

Bəziləri ayaq üstə dayanaraq budaqları təqlid edər, bir qismi öz rəngindəki bir yarpağın üstündə dayanaraq özünü kamuflay edər, bəziləri isə ölü təqlidi edər. Bu gizlənmə üsulları tırtılın həyatını davam etdirib irəlidə kəpənək ola bilməsi üçün çox əhəmiyyətlidir.

Tırtıl bu kamuflayaj üsullarını kəpənək olduqdan sonra da istifadə edər. Belə ki, kəpənəklər özlərinə uyğun rəngdə olan sahələrdə yaşayarlar. Beləliklə, asanlıqla gizlənə bilirlər. Yaxşı, kəpənək özünü kənardan görə bilmədiyinə görə, rənginin ətrafa uyğun gəlib gəlmədiyini necə yoxlaya bilər? Təhlükəsiz şəraitdə olduğundan necə əmin ola bilər? Əlbəttə, bunların heç birini özü bilə bilməz, hesablaya bilməz. Kəpənəyi təhlükəsiz şəraitdə ola biləcəyi ən uyğun mühitə yerləşdirən, onu bura yönəldən, onu yaradan Rəbbi Allahdır.

Bu hadisədə Allahın “qoruyan”, “əsirgəyən”, “mərhəmət edən” xüsusiyyətlərini görürük. Allah yaratdığı hər canlıya, onları təhlükələrdən qoruyacaq xüsusiyyətləri də vermişdir. Yoxsa, kəpənəyin özünü qoruması lazım olduğunu düşünə biləcək bir ağılı yoxdur, bu səbəbdən kamuflayaj, yəni gizlənmə kimi bir üsul yarada bilməz. Bütün bu asanlıqları ona təmin edən göyləri, yeri və bunlar arasındakı hər şeyi yaradan Rəbbimizdir.

Allahın ona təmin etdiyi üstün qorunma sistemiylə inkişafına davam edən tırtıl, nəhayət, üçüncü mərhələyə girər. Tırtıl bu mərhələyə keçəcəyi vaxt qarnını yarpaqla doldurar və az qala çatlayacaq hala gəlir. Bu üçüncü mərhələdə tırtıl özünü bir torbanın içinə salar və burada dəyişməyə başlayar. Bu mərhələdə tırtılın ətrafında yaranan sərt qabığa “krizalit” deyilir. Bu qabığın içində ikən hərəkətsizdir və yemək yeməz. Yalnız tırtıl ikən

yediyi yarpaqların enerjisindən istifadə edər. Krizalit qabıqlar bir yarpağın, qayanın və ya bir budağın üzərinə yapışdırılır. Bunlardan birinə rast gəlsəniz içinə baxın. Çünki bu krizalitlərin içindəki tırtıla baxdığınız zaman kəpənəyin üzərində meydana gələcək xortumunun və qıçlarının yerlərini görə bilərsiniz.

Aşağı–yuxarı 10 günə yaxın bir vaxt keçdikdən sonra kəpənək bir neçə dəqiqə içində krizalitin qabığını cıraraq çıxar.

Həmin vaxt kəpənəyin qanadları hələ normal ölçülərinə çatmaz. Dördüncü mərhələdə yeni kəpənək qanadlarını gərmək üçün qanadlarının üzərindəki damarları bədən mayesiylə şişirər. Qanadlarını qurutduğu an isə heç bir təlimdən keçmədən bir anda uçar. Qanadlar eyni zamanda kəpənəyin tənəffüsünə də kömək edər.

Gördüyünüz kimi, bapbalaca bir kəpənək belə Rəbbimizin bizə göstərdiyi inanılmaz bir möcüzədir. Elm adamları, “necə olur ki, bir tırtıl kəpənəyə çevrilməyə qərar verir?” deyə hələ araşdırmaqdadırlar. Bunun tək səbəbi Rəbbimizin bu cür istəməsidir. Allah bizə nə qədər müxtəlif canlılar yarada biləcəyini, hətta bir canlıyı necə dəyişdirə biləcəyini göstərir.

Digər bir möcüzə də kəpənəyin kiçik pucuqlarla örtülü olan qanadlarıdır. Qanadlar bu pulcuqların üst–üstə düzülməsiylə meydana gəlmişdir. Yaxşı, bu qanadlar necə meydana gəlmişdir?

Pulcuqlar təsadüfən öz–özlərinə birləşərək mükəmməl quruluşda bir qanad meydana gətirmişdirmi?

Əlbəttə ki, bunların heç biri təsadüfən meydana gəlməmişdir. Yaxşı, yoxsa kəpənək pulcuqları öz–özünə üst–üstə yapışdırıb bir qanad hazırlayıb? Etdiyi qanadı sonra kürəyinə yapışdırıb?

Kəpənək öz kürəyini görə bilməz. Ancaq heç görmədiyi kürəyinin üzərində simmetriya möcüzəsi olan naxışlar var. Pulcuqlar elə bir nizamlı düzülüblər ki, iki qanad üzərindəki naxışlar bir–birinin eynisidir. Naxışların ölçülərini bir xətkəş ilə ölçməyə çalışsanız hamısının bir–birinə bərabər olduğunu görərsiniz.

Bütün bunlar Rəbbimizin üstün sənətini, sonsuz elmini və sərhədsiz gücünü bizə göstərir. Biz də bunları görüb üzərində düşünərək Rəbbimizi hər an düşünməli və Ona şükür edərək şənini ucaltmalıyıq.

DƏNİZLƏRİN SAKINLƏRİ: BALIQLAR

Yaşadığımız ev, təhsil aldığımız məktəb, üzərində yeridiyimiz səki, içində oynadığımız parklar, tənəffüs etdiyimiz hava hamısı bizim dünyamıza aid varlıqlardır. Bu dünyada quşlar, insanlar, ağaclar, bitkilər, heyvanlar var. Halbuki, bizim çox görmədiyimiz, yalnız varlığını bildiyimiz və əsasən televiziyadan izlədiyimiz bir dünya daha var. Bu dünyanın içində də özünə xas heyvanlar və bitkilər yaşayır. Onlar da bizim dünyamızın necə bir yer olduğunu bilməzlər. Biz onların dünyasında yaşaya bilmərik, onlar da bizim dünyamızda yaşaya bilməzlər. Hətta o dünyada nəfəs almağımız belə qeyri-mümkündür.

Bəli, bəhs etdiyimiz dünya balıqların yaşadıkları sualtı dünyadır. Unutmayacağımız önəmli bir şey var. Sualtı dünyada yalnız balıqlar yaşamaz. Sürünənləri, bəcəkləri, bitkiləri saxlayan sualtı dünya milyonlarla növ canlıya ev sahibliyi edir. Bu dünyada yaşayan canlılar da özlərinə xas üsullarla qidalanar, nəfəs alar və yatarlar.

Balıqların tənəffüs sistemləri bütün canlılardan fərqlidir. Balıqlar bizdəki burunların əvəzinə nəfəs almaq üçün qəlsəmələrə sahibdirlər. Bunlarla suyun içindəki oksigendən istifadə edə bilirlər. Davamlı olaraq ağızdan qəbul edilən su qəlsəmə yaylarının üstündən arxaya doğru keçər. Qəlsəmədəki kapilyar damarlar sudakı həll olmuş oksigeni qəbul edib, bədəndəki karbon 4 oksidi suya buraxırlar. Balıqların əksəriyyətində burun dəlikləri var, amma bunlar tənəffüs etmək üçün istifadə edilməz. Burun dəlikləri kiçik kisəciklərə açılar və balıq bunlara dolan sudan qoxunu alırlar. Məsələn, köpəkbalıqları ovlarını qoxularından tapar.

Həmçinin, balıqlarda insanlardakı kimi göz qapaqları yoxdur. Balıqlar dünyaya gözlərinin üstünü örtən şəffaf bir örtük arxasından baxırlar. Bu pərdə dalğıcıların sualtı eynəklərini xatırladır. Çox vaxt olduqca yaxındakı obyektləri görməli olduqlarından balıqların gözləri də bu ehtiyaca görə yaradılmışdır. Girdə və sərt olan quruluşları yaxın planı görməyə görə nizamlanmışdır. Uzağa baxmaq istədiyində isə, bütün linza sistemi gözün içindəki xüsusi bir əzələ mexanizmiylə arxaya doğru çəkilir.

Balıqlar ətraflarındakı dünyanı iyləmə, eşitmə, toxunma və dadma kimi beş əsas duyğuları ilə yanaşı “yan” xətləriylə də hiss edirlər. Bu xətlər boyunca uzanan həssas sinir hüceyrələri yanından keçdikləri cismin böyüklüyünü və istiqamətini hiss edərlər. Kor olan mağara balıqları qaranlıqda, beləliklə, asanlıqla hərəkət edə bilər. Bu sistem bir növ dənizaltı radarı ya da digər adıyla “sonar”dır.

Həmçinin, bir çox balıq növünün qarın boşluğunda incə uzun, şara bənzər, içi hava ilə dolu bir kisəcik vardır. Bu kisəciyin sayəsində suyun içində tarazlıqlarını qoruyurlar.

Allahın diləməsiylə növbənöv yaradılmış balıqlar gözəl rəngləri, formaları və hərəkətləriylə insanları heyratə salır. Bir çox balıqda görünən canlı və parlaq rəngləri digər heyvanlarda tapmaq çətindir.

Bura qədər izah etdiklərimizi bəlkə də bilirdiniz. Ancaq balıqlarla əlaqədar çox təəccüblənəcəyiniz bir incəlik daha var.

Balıqlar üzərlərində yaşayan parazitlərdən təmizlənmək üçün çox vaxt özlərindən daha kiçik təmizləyici balıqlara ehtiyac duyarlar. Bu təmizləyici balıqlar rahat və qorxusuz bir şəkildə bəzən özlərindən çox böyük bir balığın ağızına girərlər. Bu balığın dişlərini və qəlsəmələrini təmizləyər, bunun sayəsində öz qarınlarını da doyurmuş olurlar. Böyük balıqlar da təmizlənmələrinə köməkçi olan bu balıqlara heç bir zərər verməzlər.

Bəs, təmizləyici balıqlar ağızlarına girdikləri böyük balıqların özlərini bir anda udmayacağından necə əmin olurlar? Ağızlarını təmizlədikləri böyük balıqların özlərinə heç zərər verməyəcəyini haradan bilərlər? Sanki qarşılıqlı bir razılaşmaları varmış kimi onlara necə güvənə bilərlər? Razılaşmaları olsa belə işləri bitdiyində böyük balığın razılaşmanı pozub onları yeməyəcəyi haqqında nə zəmanətləri var?

Bəli, təmizləyici balıqlar bu təhlükələrin heç birindən əmin ola bilməzlər. Ancaq Rəbbimiz hər iki balığa da bir-birlərindən qarşılıqlı faydalanmağı ilham etdiyi üçün nə böyük balıq təmizləyici balığa zərər verər, nə də təmizləyici balıq böyük balıqdan çəkinib qorxar. Böyük balıq təmizlənər, kiçik balıq isə təmizlədiyi parazitlərlə qarnını doyurar. Allahın onlara olan ilhamı nəticəsində hər ikisi də böyük bir uyğunlaşma və qarşılıqlı yardımla həyatlarını davam etdirərlər.

TƏLXƏK BALIĞI

Çox cəlbedici rənglərlə bəzənmiş bu balığın ən maraqlı xüsusiyyəti Allahın ona yaşaması üçün seçdiyi yerdir. Təlxək balıqlar, “dəniz şakayığı” adı verilən bitkiyə oxşar bir canlınin budaqları arasında yaşayırlar. Dəniz şakayığının budaqlarında zəhərli kapsulalar vardır və bunlara dəyən balıqlar ya zərər görürlər ya da ölürlər. Halbuki, təlxək balığı dəniz şakayıqlarından heç zərər görməz. Hətta bunların arasına girərək özünü qoruyar. Çünki bu balıqların xüsusi olaraq ifraz etdikləri maddələr var və bunun sayəsində yandırıcı kapsulalardan təsirlənməzlər.

Xəyalınızda ardıcılıqla düzün. Deməli, bir balıq digərlərindən fərqli olaraq bir maddə ifraz edir. Bu da yaşadığı mühitdəki zəhərli kapsulalardan zərər görməsinə mane olur. Sanki, balıq da zərər görməyəcəyini bilirmiş kimi təhlükə anında dərhal zəhərli kapsulaların arasında gizlənər. Yaxşı, digər balıqların bura yaxınlaşa bilməyəcəklərini və özü kimi maddə ifraz edə bilməyəcəklərini haradan bilir?

Təbii ki, kiçik bir balığın nə beyni, nə də qabiliyyətləri özünə belə bir xüsusiyyət qazandıra bilməz. Ancaq bunları ona öyrədən bir güc vardır ki, o güc hər şeyin hesabını ən yaxşı bilən, yeri, göyü və ikisinin arasındakıları yaradan Rəbbimizdir.

GÜLƏRÜZ DELFINLƏR

Bəlkə də, delfinlər qədər mehriban, insanlarla dost ola bilən gülərüzlü bir heyvan yoxdur. Allahın onlara verdiyi itaətliliyi və mehribanlıqı üzlərindən anlaya bilərsiniz.

Bala delfin doğularkən əvvəl quyruğu, sonra gövdəsi və ən sonda başı çıxar. Ana delfin onu qidalandırmaq üçün süd vəzilərini sıxıb südünü balasının ağızına boşaldar. Ana delfinin hərəkətini buna oxşada bilərsiniz: Əlinizdə süd dolu plastik bir şüşə olduğunu və bunu əlinizlə sıxdıqca süd fısqırdığını düşünün. Bax, ana delfinin etdiyi buna bənzəyir.

Sudan kənarında yaşayan məməlilərin balalarını qidalandırmaları üçün südlərini fısqırtma sistemə ehtiyacları yoxdur. Halbuki, suyun içində belə bir üsula ehtiyac var. Ana delfinin bunu düşünərək belə bir qərar verməsinə imkan vaxtı varmı? Belə bir vəziyyətin fərqi var, daha sonra süd vəzilərinə əzələlər yerləşdirmiş ola bilərmi? Təxmin etdiyiniz kimi, qətiyyətlə, xeyr! Daha əvvəl də ifadə etdiyimiz kimi, Allah ana delfinin bədənini onun balasının ehtiyaclarını qarşılaya biləcəyi ən uyğun şəkildə yaratmışdır.

İnsanların dostu olan delfinlərin tənəffüsləri də insanlara oxşayır. Ancaq onların burun dəlikləri insanda olduğu kimi üzünün ortasında deyil, başının üzərindədir. Delfinlər də insanlar kimi suya dalmadan əvvəl çöldəki havanı içlərinə çəkdikdən sonra nəfəslərini tutar və o cür suya dalarlar. Təkrar su üstünə çıxarkən, son bir neçə metrə ağciyərlərindəki havanı suyla çölə püskürdülər.

Hamınız delfinlərin dənizdə necə süzülərək üzduklərini, hətta gəmilərlə necə yarışdıqlarını bilərsiniz. Hamısı mükəmməl üzgüçüdür. Onların mükəmməl üzmələrinin ən əhəmiyyətli səbəbi, dərillərinin hamar və sürüşkən olmasıdır. Bu xüsusiyyətləri onların suyun üzərində asanlıqla süzülüb getmələrini və çox sürətli üzmələrini təmin edir. Sürətli üzmələrini təmin edən bir başqa xüsusiyyət də burun quruluşları ilə əlaqədardır. Delfinlərin burunları suyun üzərində sürətlə getmək üçün ən uyğun quruluşdadır. Bunu fərqi varan insanlar gəmilərin suyun içində qalan ön qisimlərini, delfinlərin burunlarına bənzədərək hazırlamışlar. Bu gün gəmilər bunun sayəsində sürətli gedə bilər.

Yaxşı, delfinlərin heç qoxu hiss etmədiklərini və kor olduqlarını bilirdinizmi? Ancaq buna baxmayaraq Allah delfinlərə çox güclü bir eşitmə duyğusu vermişdir. Delfinlər kilometrərlə uzaqdakı səsləri belə güclü eşitmə duyğuları sayəsində asanlıqla eşidirlər. Həmçinin, bədənində olan və sualtı gəmilərdəki “sonar” adlı cihaza bənzəyən bir sistem sayəsində yollarını rahatlıqla tapar və ovlarının yerini asanlıqla təyin edirlər. Bu hadisə belə reallaşar:

Çıxardıqları, insan qulağının eşidə bilməyəcəyi səslər, suda dalğalar halında yayılır. Bu səs dalğaları, önlərinə bir maneə çıxarsa ona dəyib geri qayıdar. Səsin gedib balıq, ya da

qayaya dəyib geri qayıtdığı müddət ovun, ya da maneənin uzaqlığını göstərər. Az əvvəl bəhs etdiyimiz sualtı g mil rd ki sonar sistemi də insanlar tərəfindən delfinlərin bu x susiy tləri təqlid edilərək hazırlanmıřdır.

Qoxu hiss etməyən v  görməyən delfinlərin Allahın verdiyi güclü bir eřitm  duyğusuna sahib olması, onları digər balıqlara yem olmaqdan qoruyar.

NƏHƏNG BALINALAR

Dənizdə yaşayan ən böyük canlılar balinalardır. Xüsusilə, Mavi Balina olaraq tanınan balina növünün boyu 30 metri, ağırlığı isə 150.000 kq-ı keçər. Bu balinanın boyunun uzunluğunu anlaya bilmək üçün gözünüzün önünə 5 mərtəbəli bir bina gətirməyə çalışın. Bir də yenə eyni balinanın 25–30 fil ilə, təxminən, eyni ağırlıqda ola biləcəyini də unutmayın.

Yaxşı, bu qədər böyük və bu qədər ağır olan bir heyvan necə olar ki, dənizin 800–1000 metr dərinliklərinə dalıb, oradan su üzünə asanlıqla çıxıb bilər? Məsələn, 150 tonluq, 30 metrlik böyük bir gəmi düşünün. Bu böyük gəmi dənizdə batsa və 1000 metr dərinliyə düşsə, onu təkrar su səthinə çıxara bilmək üçün illərlə çalışmaq lazımdır. Halbuki, balina Allahın ona verdiyi güclə 15–20 saniyə qədər qısa bir müddətdə su üstünə çıxıb bilər. Çünki balinanın sümükləri məsaməli bir maddədən yaradılmışdır və bu sümüklərin içi yağ ilə doludur, bunun sayəsində balina asanlıqla su üzərində dayana bilər.

Bir də balina usta dalğıcıdır. Gövdəsi dənizin dərinliklərindəki böyük təzyiqlərə dözə biləcək şəkildə yaradılmışdır. Heyvanın qanında və əzələlərində dövr edən oksigen sualtında ikən və nəfəs almadığı zamanlarda balinanı qidalandıracaq kimyəvi maddələrlə qarışar. Dövretmə sistemi isə qanı daxili orqanlardan beyinə göndərəcək şəkildə yaradılmışdır. Bunun sayəsində balina nəfəs almaq üçün suyun səthinə çıxana qədər bədənindəki oksigeni, oksigenə ən çox ehtiyacı olan orqana, yəni beyninə göndərə bilir.

Elm adamlarını heyrətə salan bu möhtəşəm sistem Allahın sənətinin bir təcəllisi, yəni əks olunmasıdır. Bunun sayəsində balina bir dəfə daldıqda 15–20 dəqiqədən daha çox bir müddətdə suyun dibində nəfəssiz qala bilər.

Bundan əlavə, balinalar dənizin dərinliklərindən suyun səthinə birdən–birə çıxdıqlarında, insanlar kimi vurğun yeməzlər.

Uşaqlar, vurğun yemək nədir deyə düşünə bilərsiniz. Vurğun hündürlük fərqləri ilə bağlı olan təzyiq dəyişmələrindən meydana gəlir. Dalğıcılar da dərinliklərə endiklərində vurğun yeməmək üçün, yəni təzyiq fərqiindən təsirlənməmək üçün müəyyən səviyyələrdə dayanaraq bədənələrini o təzyiqə alışdırırlar. Bu şəkildə çox dərinlərə yavaş–yavaş enə bilərlər. Amma unutmayın ki, təkrar yuxarı çıxmaq üçün müəyyən aralıqlarla yenə gözləmək məcburiyyətindədirlər. Əks halda dalğıcın damarları təzyiq fərqliliyinə görə partlayar və dalğıcı ölür. Ancaq balinaların belə bir problemi yoxdur. Çünki Allah balinaları dənizdə, insanları da quruda yaşaya biləcəkləri xüsusiyyətlərlə yaratmışdır.

Balınanın başının üzərindəki dəlikdən su fışkırdığını görmüsünüz. Yaxşı, bunun balınanın burnu olduğunu bilirdinizmi? Balinalar burunlarından yalnız nəfəs alıb vermək üçün istifadə edirlər. Bəzi insanlar balinaların bu dəlikdən su fışkırtdıqlarını zənn edirlər.

Halbuki, balinalar yalnız ciyərlərindəki havanı boşaldarlar. Bu hava su buxarı ilə dolu olduğu və beləliklə də çöldəki havadan daha isti olduğu üçün uzaqdan baxıldıqda sanki su şırnağı kimi görünər.

Balınanın bədəni, ümumiyyətlə, torpedo formasında və suda üzməyə əlverişlidir. Balıqların quyruqları, ümumiyyətlə, suya şaquli vəziyyətdə ikən, balinaların quyruqları suya üfüqi vəziyyətdə olar. Balina bu quyruq sayəsində bədənini suyun içində itələyər.

Balınanın dərisinin altında təxminən 50 sm qalınlığında bir yağ təbəqəsi var. Bu təbəqənin əsas vəzifəsi balınanın bədən temperaturunun 34–37⁰ dərəcə arasında tutmaqdır.

Burada əhəmiyyətli bir məqamı xatırlatmaqda fayda var. Balinalar və digər balıqlar təxmin edildiyi kimi dəniz suyunu içməzlər. Çünki duzlu su içmək bir canlıya zərər verər. Buna görə suya olan ehtiyaclarını yedikləri qidaların tərkibindəki sudan təmin edirlər.

Hər il Kaliforniyada dekabr və yanvar aylarında boz balinalar Şimal Buzlu okeanında Şimali Amerikanın cənub sahillərinə keçərək Kaliforniyaya doğru üzərlər. Balalamaq üçün ilıq sulara doğru hərəkət edirlər. Bu səfərləri əsnasında ən maraqlı olan isə ana balınanın heç bir şey yeməməsi və buna ehtiyacının da olmamasıdır. Uzun yaz günlərində şimalın qida cəhətdən zəngin sularındakı yemlərlə özünü doyurar. Beləliklə, uzun sürən köç dövrü üçün lazım olan enerjidən daha çoxunu ehtiva edən qalın bir yağ təbəqəsinə sahib olar. Ana balina Qərbi Meksikaya çatar-çatmaz dünyaya bala gətirər. Balalar analarının südləriylə bəslənər, yağ ehtiyatı yığar və, beləliklə, mart ayında başladıkları şimala köç üçün güc qazanmış olurlar.

Bütün məməlilər kimi balina da balalarına süd verər. Buna baxmayaraq, balalar südü əmməzlər, südü əmsələr ağızlarına süd ilə birlikdə dəniz suyu da girər. Daha əvvəl də ifadə etdiyimiz kimi, duzlu su içmək balina üçün zərərliyə. Ancaq dişi balinaların döş vəziləri ətrafında bir əzələ halqası vardır. Ana balina bu halqanı sıxdıqda təzyiq yaranar və beləcə – delfinlərdə olduğu kimi– südü birbaşa balasının ağızına verə bilər. Bu süd normal bir süd deyil. Çox da qatı olmayan, yağlı bir maddədir. Bunun sayəsində süd dəniz suyuna qarışmaz. Balanın içdiyi –daha doğrusu yediyi– bu maddə maddədə həzm olunur. Həzm olunan qida eyni zamanda da balanın su ehtiyacını qarşılıyır. Göründüyü kimi, balaların qidalana bilməsi üçün Allah onlara ən mükəmməl sistemi təmin etmişdir.

Balınanın gözlərinin üzərində olan yağlı və şəffaf ifrazat heyvanın gözlərini dəniz suyunun mənfi təsirlərindən qoruyar. Balınanın toxunma və eşitmə duyğuları çox itidir. Su altında müxtəlif səslər çıxarar və bu səslərin əks-sədasını dinləyərək istiqamətlərini tapa bilərlər. Bu duyğunun iş prinsipi radarların iş prinsipiylə eynidir. Onsuz da radarlar da balinaların bu xüsusiyyətlərinin təqlid edilməsiylə hazırlanmışdır. Elm adamları balınanın çıxardığı bu səslərin son dərəcə kompleks bir dil olduğuna inanırlar. Bu dil aralarındakı qarlılıqlı təsir və əlaqədə də əhəmiyyətli bir rol oynayır.

NƏTİCƏ

İndi bura qədər saydığımız heyvanlar haqqında öyrəndiklərinizi belə düşünün. Artıq balasını qoxusundan tanıyan ağ quzulardan, hər biri ayrı simmetriyaya və formaya sahib olan pijamalı zebirlərə qədər, bir çox heyvan haqqında yeni məlumatlar öyrəndiniz. Amma bu kitabda öyrəndiyiniz ən əhəmiyyətli məlumat bu heyvanlara sahib olduqları xüsusiyyətləri verənin Allah olduğudur.

Kitab boyunca hər nümunədə gördüyünüz kimi, yer üzündəki bütün canlıları yaradan Allah onların həyatları üçün də lazım olan məlumatları onlara öyrətmişdir. Allah bu məlumatların bəzilərini canlılara doğrudan verir.

Məsələn, siz bu an bu sətiri oxuyarkən gözünüzü açıq saxlamanız lazım olduğunu bilirsiniz. Ancaq görə bilməyiniz üçün yalnız gözünüzü açıq saxlamalı olduğunuzu bilməyiniz kifayət etmir. Gözünüzün bir çox əməliyyatı eyni anda reallaşdırması lazımdır. Bunu bir kompüter oyununa bənzədə bilərsiniz. Oyunun çalışması üçün yalnız başlat düyməsini basmağınız lazımdır, amma bu hərəkətlə birlikdə kompüterin içində minlərlə qarışıq əməliyyat başlayar və beləcə siz də keflə oyununuzu oynayarsınız. Bax, eynilə bir kompüterin öz-özünə meydana gəlməsinin qeyri-mümkünlüyü kimi, gözünüzün görməsi üçün lazımlı bütün parçaların da öz-özlərinə ortaya çıxmaları qeyri-mümkündür. Hər şeyi olduğu kimi gözümüzü və bütün bədənimizi də qüsursuz və mükəmməl bir şəkildə yaradan Allahdır.

Məhz, sonsuz məlumat sahibi olan Rəbbimiz sizə də fiziki xüsusiyyətlərinizi doğrudan işləyə biləcək bir şəkildə hədiyyə etmişdir. Onsuz da bunun üçündür ki, bizim də Onun bu hədiyyəsinə şükür etməyimiz, yəni təşəkkür etməyimiz lazımdır. Ağıl sahibi hər insanın bu məlumatları öyrəndikcə Allaha olan inancı, Onun elminə və gücünə olan hörməti artar. Əslində, bir canlının tək bir xüsusiyyəti belə bizə dərhal Allahı xatırladar. Təkcə canlılar deyil, ətrafımızdakı bütün varlıqlar, olub bitən hər şey Allahın varlığının açıq bir dəlilidir. Bir ayədə bu əhəmiyyətli gerçəyi Allah belə vurğulayır:

Həqiqətən də, göylərin və yerin yaradılmasında, gecə ilə gündüzün bir-birilə əvəz olunmasında, insanlara fayda verən şeylərlə yüklənmiş halda dənizdə üzən gəmilərdə, Allahın göydən endirdiyi, onunla da ölmüş torpağı diriltiyi suda, Onun bütün heyvanatı yer üzünə yaymasında, küləklərin istiqamətinin dəyişdirilməsində və göylə yer arasında ram edilmiş buludlarda, başa düşən insanlar üçün dəlillər vardır. (Bəqərə surəsi, 164)

O halda siz də əsla, Rəbbimiz olan Allahın sonsuz gücünü və sahib olduğunuz bütün nemətləri verənin O olduğunu unutmayın. Ətrafınızda gördüyünüz bütün gözəlliklərin Allahın yaratmasıyla mövcud olduğunu ağılınzdan çıxarmayın.

... Sən pak və müqəddəssən! Sənin bizə öyrətdiklərimdən başqa bizdə heç bir bilik yoxdur! Həqiqətən, Sən Bilənsən, Müdriksən! (Bəqərə surəsi, 32)

Əziz uşaqlar, bu kitabda yaxından tanıdığınız, ya da bu günə qədər heç görmədiyiniz, hətta adını belə eşitmədiyiniz heyvanlarla, onların gizli və sevimli dünyalarıyla tanış olacaq və hamısını çox sevəcəksiniz. Heyvanların bəzi şeyləri necə olub da edə bildiklərini maraqla oxuyub, təəccüblənəcəksiniz.

Bu sevimli canlıları yaradan Allahın bizdən istədiyi, onlardakı gözəllikləri seyr edərkən Allahın yaratdığını unutmamağımız, Onun sonsuz gücünü və sənətini düşünməyimizdir. Eyni zamanda da, bizə bu saysız-hesabsız gözəllikləri yaratdığı üçün Allaha şükür etməyimiz və Onu çox sevməyimizdir. Bu kitabı oxuduqdan sonra artıq ətrafınızda görəcəyiniz bütün canlılara bu gözlə baxmalısınız.